

ΝΟΑΜ ΤΣΟΜΣΚΥ ΠΟΙΟΣ ΚΥΒΕΡΝΑ ΤΟΝ ΚΟΣΜΟ;

ΜΕΤΑΦΡΑΣΗ
ΑΝΤΩΝΗΣ ΚΑΛΟΚΥΡΗΣ

ΕΚΔΟΣΕΙΣ
ΠΑΤΑΚΗ

ΠΟΙΟΣ ΚΥΒΕΡΝΑ ΤΟΝ ΚΟΣΜΟ;

ΝΟΑΜ ΤΣΟΜΣΚΥ

ΠΟΙΟΣ ΚΥΒΕΡΝΑ ΤΟΝ ΚΟΣΜΟ;

ΜΕΤΑΦΡΑΣΗ
ΑΝΤΩΝΗΣ ΚΑΛΟΚΥΡΗΣ

Το παρόν έργο πνευματικής ιδιοκτησίας προστατεύεται κατά τις διατάξεις της ελληνικής νομοθεσίας (Ν. 2121/1993 όπως έχει τροποποιηθεί και ισχύει σήμερα) και τις διεθνείς συμβάσεις περί πνευματικής ιδιοκτησίας. Απαγορεύεται απολύτως άνευ γραπτής αδείας του εκδότη η κατά οποιονδήποτε τρόπο ή μέσο (ηλεκτρονικό, μηχανικό ή άλλο) αντιγραφή, φωτοανατύπωση και εν γένει αναπαραγωγή, εκμίσθωση ή δανεισμός, μετάφραση, διασκευή, αναμετάδοση στο κοινό σε οποιαδήποτε μορφή και η εν γένει εκμετάλλευση του συνόλου ή μέρους του έργου.

Τμήματα του βιβλίου έχουν δημοσιευτεί και παλιότερα, σε διαφορετική μορφή, στα ακόλουθα έντυπα και ηλεκτρονικά μέσα: *Al-Akhbar*, *Boston Review*, *chomsky.info*, *CNN.com*, *Mondoweiss*, δίκτυο των *The New York Times*, *The Oslo Accords: A Critical Assessment* (Petter Bauck και Mohammed Omer, επιμ.), *TomDispatch* και στο περιοδικό *Z*.

Εκδόσεις Πατάκη – Κοινωνικές και πολιτικές επιστήμες
Σειρά «Κόσμος»

Διεύθυνση σειράς: Σώτη Τριανταφύλλου

Νόαμ Τσόμσκυ, *Ποιος κυβερνά τον κόσμο;*

Τίτλος πρωτοτύπου: *Who rules the world?*

Μετάφραση: Αντώνης Καλοκύρης

Σελιδοποίηση: ΦΑΣΜΑ ΑΦΟΙ Καπένη Κ. & Α. Ο.Ε.

Φιλμ, μοντάζ: Μαρία Ποινιού-Ρένεση

Copyright © L. Valéria Galvão Wasserman-Chomsky, 2016

Copyright © για την ελληνική γλώσσα Σ. Πατάκης Α.Ε.Ε.Δ.Ε. (Εκδόσεις Πατάκη), Αθήνα, 2016

Published by arrangement with Metropolitan Books, a division of Henry Holt and Company, LLC, New York. All rights reserved.

Πρώτη έκδοση στην αγγλική γλώσσα από τις εκδόσεις Metropolitan Books, Νέα Υόρκη, 2016

Πρώτη έκδοση στην ελληνική γλώσσα από τις Εκδόσεις Πατάκη, Αθήνα, Απρίλιος 2017

Κ.Ε.Τ. Α787 Κ.Ε.Π. 227/17 ISBN 978-960-16-6444-6

ΕΚΔΟΣΕΙΣ
ΠΑΤΑΚΗ

ΠΑΝΑΓΗ ΤΣΑΛΔΑΡΗ (ΠΡΩΗΝ ΠΕΙΡΑΙΩΣ) 38, 104 37 ΑΘΗΝΑ,

ΤΗΛ.: 210.36.50.000, 801.100.2665, 210.52.05.600, ΦΑΞ: 210.36.50.069

ΚΕΝΤΡΙΚΗ ΔΙΑΘΕΣΗ: ΕΜΜ. ΜΠΕΝΑΚΗ 16, 106 78 ΑΘΗΝΑ, ΤΗΛ.: 210.38.31.078

ΥΠΟΚ/ΜΑ: ΚΟΡΥΤΣΑΣ (ΤΕΡΜΑ ΠΟΝΤΟΥ – ΠΕΡΙΟΧΗ Β' ΚΤΕΟ), 57009 ΚΑΛΟΧΩΡΙ ΘΕΣΣΑΛΟΝΙΚΗΣ,

ΤΗΛ.: 2310.70.63.54, 2310.70.67.15, 2310.75.51.75, ΦΑΞ: 2310.70.63.55

Web site: <http://www.patakis.gr> • e-mail: info@patakis.gr, sales@patakis.gr

Περιεχόμενα

Εισαγωγή	9
1. Η ευθύνη των διανοούμενων – Η επιστροφή . . .	16
2. Τρομοκράτες καταζητούμενοι σε όλο τον κόσμο	43
3. Τα υπομνήματα για τα βασανιστήρια και η ιστορική αμνησία	58
4. Το αόρατο χέρι της εξουσίας	80
5. Η παρακμή της Αμερικής: Αίτια και συνέπειες .	102
6. Το τέλος της Αμερικής;	118
7. Η Μάγκνα Κάρτα, η μοίρα της και η δική μας . .	145
8. Η εβδομάδα που ο πλανήτης κράτησε την ανάσα του.	171
9. Οι Συμφωνίες του Όσλο: Το πλαίσιο και οι συνέπειές τους	196
10. Μία ημέρα πριν την καταστροφή	216
11. Ισραήλ-Παλαιστίνη: Οι πραγματικές επιλογές . .	227
12. «Τίποτα για τους άλλους»: Ο ταξικός πόλεμος στις Ηνωμένες Πολιτείες	240
13. Ασφάλεια για ποιον; Πώς η Ουάσιγκτον προστατεύει τον εαυτό της και τον επιχειρηματικό τομέα . . .	250

14. Κατακραυγή.	271
15. Πόσα λεπτά απομένουν ως τα μεσάνυχτα;	299
16. Κατάπαυση πυρός υπό συνεχή πυρά	314
17. ΗΠΑ: Ένα από τα κορυφαία τρομοκρατικά κράτη	328
18. Η ιστορική κίνηση του Ομπάμα	335
19. «Δύο μέτρα και δύο σταθμά».	345
20. Μία ημέρα στη ζωή ενός αναγνώστη των <i>New York Times</i>	352
21. «Η ιρανική απειλή»: Ποιος είναι ο μεγαλύτερος κίνδυνος για την παγκόσμια ειρήνη;	359
22. Το ρολόι της συντέλειας.	379
23. Οι κυρίαρχοι της ανθρωπότητας.	394
Επίλογος	427
Σημειώσεις.	441
Ευρετήριο.	493

ΕΙΣΑΓΩΓΗ

Για το ερώτημα που τίθεται στον τίτλο του βιβλίου δεν υπάρχει μία απλή και κατηγορηματική απάντηση. Ο κόσμος χαρακτηρίζεται από υπερβολική ποικιλία και πολυπλοκότητα ώστε να είναι εφικτό κάτι τέτοιο. Όμως, δεν είναι δύσκολο να αναγνωρίσουμε τις έντονες διαφορές στην ικανότητα μορφοποίησης των διεθνών εξελίξεων και να εντοπίσουμε τους πιο διακεκριμένους και ισχυρούς παίκτες.

Σε επίπεδο κρατών, μετά το τέλος του Β' Παγκόσμιου Πολέμου, οι ΗΠΑ είναι με διαφορά πρώτες ανάμεσα σε υποδεέστερους – και παραμένουν. Σε μεγάλο βαθμό εξακολουθούν να θέτουν τους όρους της παγκόσμιας αντιπαράθεσης σε ποικιλία ζητημάτων, όπως η διένεξη Ισραήλ-Παλαιστίνης, το Ιράν, η Λατινική Αμερική, ο «πόλεμος κατά της τρομοκρατίας», η παγκόσμια οικονομική οργάνωση, τα δικαιώματα, η δικαιοσύνη και άλλα παρόμοια, ως τα απόλυτα ζητήματα επιβίωσης της ανθρωπότητας (τον πυρηνικό πόλεμο και την περιβαλλοντική καταστροφή). Ωστόσο, η δύναμη των ΗΠΑ φθίνει, αφότου έφτασε σε ένα ιστορικό αποκορύφωμα δίχως προηγούμενο, το 1945. Και με την αναπόφευκτη εξασθένηση, η Ουάσιγκτον μοιράζεται ως

έναν βαθμό την εξουσία της με την «de facto παγκόσμια κυβέρνηση» των «κυρίαρχων του πλανήτη», για να δανειστώ τους χαρακτηρισμούς του οικονομικού τύπου – που αναφέρεται στις ηγετικές καπιταλιστικές δυνάμεις (τις χώρες του G7) και τους θεσμούς που ελέγχουν τη «νέα αυτοκρατορική εποχή», όπως το Διεθνές Νομισματικό Ταμείο και οι παγκόσμιοι οργανισμοί εμπορίου.¹

Φυσικά, οι «κυρίαρχοι του πλανήτη» σε καμία περίπτωση δεν αντιπροσωπεύουν τους λαούς των κυρίαρχων δυνάμεων. Ακόμα και στα πιο δημοκρατικά κράτη, οι λαοί επηρεάζουν ελάχιστα τις πολιτικές αποφάσεις. Στις Ηνωμένες Πολιτείες, διακεκριμένοι ερευνητές έχουν αποδείξει με αδιάσειστα στοιχεία ότι «οι οικονομικές ελίτ και οι οργανωμένες ομάδες που εκπροσωπούν οικονομικά συμφέροντα επηρεάζουν σημαντικά και ανεξάρτητα την κρατική πολιτική των ΗΠΑ, ενώ οι απλοί πολίτες και οι ομάδες που εκπροσωπούν μαζικά συμφέροντα ασκούν ελάχιστη ή και καμία ανεξάρτητη επιρροή». Οι ερευνητές καταλήγουν πως τα αποτελέσματα των ερευνών τους «επιβεβαιώνουν σε μεγάλο βαθμό τις θεωρίες για την Κυριαρχία των Οικονομικών Ελίτ και τις θεωρίες του Μεροληπτικού Πλουραλισμού, όχι όμως τις θεωρίες της Πλειοψηφικής Κοινοβουλευτικής Δημοκρατίας ή του Πλειοψηφικού Πλουραλισμού». Άλλες μελέτες έχουν δείξει ότι η μεγάλη πλειοψηφία του λαού, που καταλαμβάνει τις κατώτερες θέσεις της κλίμακας εισοδήματος/ευμάρειας, ουσιαστικά αποκλείεται από το πολιτικό σύστημα, οι απόψεις και οι διαθέσεις της αγνοούνται από τους επίσημους εκπροσώπους της, ενώ ταυτόχρονα ένα ελάχιστο τμήμα στην κορυφή της κλίμακας διαθέτει συντρι-

πτική επιρροή· και ότι εδώ και πολύ μεγάλο διάστημα η χρηματοδότηση των προεκλογικών εκστρατειών αποτελεί ένα εντυπωσιακά καλό μέσο πρόβλεψης των πολιτικών που θα εφαρμοστούν.²

Μία συνέπεια είναι η αποκαλούμενη απάθεια: η αποχή από τις εκλογές. Έχει ευδιάκριτα ταξικά χαρακτηριστικά. Τα πιθανά αίτια ανέλυσε πριν από τριάντα πέντε χρόνια ένας από τους επιφανείς μελετητές των εκλογικών πολιτικών, ο Ουόλτερ Ντιν Μπέρναμ. Συνέδεσε την αποχή με μία «ζωτικής σημασίας σχετική ιδιαιτερότητα του αμερικανικού πολιτικού συστήματος: την απόλυτη απουσία από την εκλογική αγορά ενός σοσιαλιστικού ή εργατικού λαϊκού κόμματος ως οργανωμένου ανταγωνιστή», που, όπως υποστήριζε, ευθύνεται σε μεγάλο βαθμό τόσο για τα «ταξικά στρεβλά ποσοστά αποχής», όσο και για την υποβάθμιση των πολιτικών επιλογών που θα μπορούσαν να υποστηριχτούν από τον γενικό πληθυσμό και είναι αντίθετες με τα συμφέροντα των ελίτ. Οι παρατηρήσεις ισχύουν και σήμερα. Σε μία λεπτομερή ανάλυση των εκλογών του 2014, ο Μπέρναμ και ο Τόμας Φέργκιουσον δείχνουν ότι τα ποσοστά συμμετοχής «παραπέμπουν στις αρχές του δέκατου ένατου αιώνα», όταν δικαίωμα ψήφου είχαν ουσιαστικά μόνο οι εύποροι άρρενες. Καταλήγουν ότι «τόσο τα εκλογικά αποτελέσματα όσο και η κοινή λογική επιβεβαιώνουν ότι τεράστιοι αριθμοί Αμερικανών αντιμετωπίζουν τώρα πια επιφυλακτικά και τα δύο μεγάλα πολιτικά κόμματα και αισθάνονται όλο και περισσότερο ανήσυχοι για τις μακροπρόθεσμες προοπτικές. Πολλοί είναι πεπεισμένοι ότι η πολιτική ελέγχεται από ελάχιστα μεγάλα συμφέροντα. Επιθυμούν την αποτελεσματική δράση για την αντιστροφή

της μακροχρόνιας οικονομικής παρακμής και της εκτροχιασμένης οικονομικής ανισότητας, όμως κανένα από τα δύο μεγάλα –καθοδηγούμενα από το χρήμα– κόμματα της Αμερικής δεν τους προσφέρει κάτι σχετικό, στο εύρος που απαιτείται. Αυτό, κατά πάσα πιθανότητα, θα επιταχύνει την αποσύνθεση του πολιτικού συστήματος που διαπιστώθηκε στις εκλογές για το Κογκρέσο του 2014».³

Στην Ευρώπη, η παρακμή της δημοκρατίας δεν είναι λιγότερο εντυπωσιακή, καθώς η λήψη αποφάσεων για κρίσιμα ζητήματα έχει μεταφερθεί στους γραφειοκράτες των Βρυξελλών και στις οικονομικές δυνάμεις που σε μεγάλο βαθμό αντιπροσωπεύουν. Η απέχθειά τους για τη δημοκρατία αποκαλύφθηκε τον Ιούλιο του 2015, όταν αντέδρασαν σφοδρά στην ιδέα και μόνο ότι ο λαός της Ελλάδας θα μπορούσε να καθορίσει τη μοίρα της κοινωνίας του, που έχει θρυμματιστεί από τις βάρβαρες πολιτικές λιτότητας της τρόικας – της Ευρωπαϊκής Επιτροπής, της Ευρωπαϊκής Κεντρικής Τράπεζας και του Διεθνούς Νομισματικού Ταμείου (και ειδικότερα των πολιτικών παικτών του ΔΝΤ και όχι των οικονομολόγων, οι οποίοι έχουν επικρίνει τις καταστροφικές πολιτικές). Υποτίθεται ότι οι πολιτικές λιτότητας επιβλήθηκαν στην Ελλάδα προκειμένου να μειωθεί το χρέος της. Ωστόσο, ουσιαστικά έχουν αυξήσει το χρέος ως ποσοστό του ΑΕΠ, ενώ ο κοινωνικός ιστός έχει διαλυθεί και η Ελλάδα έχει λειτουργήσει ως χοάνη για την απορρόφηση της χρεοκοπίας των γαλλικών και των γερμανικών τραπεζών που είναι φορτωμένες με επισφαλή δάνεια.

Το γεγονός δεν προκαλεί σχεδόν καμία έκπληξη. Ο ταξικός πόλεμος, κατά κανόνα μονόπλευρος, έχει μα-

κρά και πικρή ιστορία. Στο ξεκίνημα της περιόδου του σύγχρονου κρατικού καπιταλισμού, ο Άνταμ Σμιθ καταδίκασε τους «κυρίαρχους της ανθρωπότητας» της εποχής του, τους «εμπόρους και τους κατασκευαστές» της Αγγλίας, που ήταν «με διαφορά οι βασιικοί αρχιτέκτονες» της πολιτικής και οι οποίοι διασφάλιζαν ότι τα συμφέροντά τους «εξυπηρετούνται κατεξοχήν» όσο «οδυνηρός» και αν ήταν ο αντίκτυπος στους άλλους (κυρίως στα θύματα της «βάρβαρης αδικίας» τους στο εξωτερικό, αλλά και σε μεγάλα τμήματα του πληθυσμού της Αγγλίας). Η νεοφιλελεύθερη περίοδος της προηγούμενης γενιάς πρόσθεσε τις δικές της πινελιές σε αυτή την κλασική εικόνα, με τους κυρίαρχους να προέρχονται από τα ανώτατα στρώματα των όλο και πιο μονοπωλιακών δυνάμεων, των γιγαντιαίων και συχνά αρπακτικών οικονομικών ιδρυμάτων, των πολυεθνικών που προστατεύονται από την κρατική εξουσία και του πολιτικού προσωπικού που συνήθως εξυπηρετεί τα συμφέροντά τους.

Στο μεταξύ, δεν περνάει σχεδόν μέρα χωρίς νέες έρευνες με δυσσιώνες επιστημονικές ανακαλύψεις για τον ρυθμό της περιβαλλοντικής καταστροφής. Δεν είναι και ιδιαίτερα παρηγορητικό να διαβάζουμε ότι «στα μεσαία γεωγραφικά πλάτη του βόρειου ημισφαιρίου, οι μέσες θερμοκρασίες αυξάνονται με ρυθμό που αντιστοιχεί στη μετακίνησή μας προς τον Νότο κατά 10 μέτρα κάθε μέρα», ρυθμός «περίπου 100 φορές ταχύτερος σε σχέση με τις περισσότερες κλιματικές αλλαγές που έχουμε καταγράψει στη γεωλογική ιστορία» – ίσως και 1.000 φορές ταχύτερος, σύμφωνα με άλλες τεχνικές μελέτες.⁴

Η απειλή ενός πυρηνικού πολέμου δεν είναι λιγότε-

ρο ζοφερή. Ο καλά πληροφορημένος πρώην υπουργός Άμυνας Ουίλλιαμ Πέρρου – που σε καμία περίπτωση δεν θα μπορούσε να χαρακτηριστεί Κασσάνδρα– θεωρεί ότι «η πιθανότητα μιας πυρηνικής καταστροφής είναι μεγαλύτερη σήμερα» σε σχέση με την περίοδο του Ψυχρού Πολέμου, όπου η απόλυτη καταστροφή αποφεύχθηκε σχεδόν από θαύμα. Στο μεταξύ, οι μεγάλες δυνάμεις ακολουθούν πεισματικά τα προγράμματα «εθνικής ανασφάλειας», σύμφωνα με την εύστοχη φράση του παλαίμαχου αναλυτή της CIA Μέλβιν Γκούντμαν. Ο Πέρρου είναι επίσης ένας από εκείνους τους ειδικούς που ζήτησαν από τον πρόεδρο Ομπάμα να «αποσύρει τον νέο πυρηνικό πύραυλο», ένα πυρηνικό όπλο με βελτιωμένη στόχευση και χαμηλότερη απόδοση, που ίσως θα ενθάρρυνε «πυρηνικές συρράξεις περιορισμένης κλίμακας», οι οποίες σύντομα θα κλιμακώνονταν λόγω των γνώριμων δυναμικών, οδηγώντας στην απόλυτη καταστροφή. Ακόμα χειρότερα, ο νέος πύραυλος υπάρχει σε πυρηνική και μη πυρηνική εκδοχή, με αποτέλεσμα «ο εχθρός που δέχεται επίθεση ίσως να υποθέσει το χειρότερο και να αντιδράσει υπερβολικά, ξεκινώντας έναν πυρηνικό πόλεμο». Όμως, δεν έχουμε λόγους να περιμένουμε ότι η συμβουλή θα εισακουστεί, καθώς ο σχεδιασμός του Πενταγώνου για την αναβάθμιση των πυρηνικών οπλικών συστημάτων, αξίας τρισεκατομμυρίων δολαρίων, υλοποιείται με γοργούς ρυθμούς, ενώ μικρότερες δυνάμεις πραγματοποιούν τα δικά τους βήματα προς τον Αρμαγεδδώνα.⁵

Κατά τη γνώμη μου, οι προηγούμενες επισημάνσεις σκιαγραφούν με αρκετή ακρίβεια τον θίασο των βασικών χαρακτήρων. Τα κεφάλαια που ακολουθούν προσπαθούν να διερευνήσουν το ερώτημα για το ποιοι κυ-

βερνάνε τον κόσμο, πώς εξελίσσονται οι προσπάθειές τους, καθώς και πού μας οδηγούν – και πώς οι «υποκείμενοι πληθυσμοί», για να δανειστώ τον χρήσιμο χαρακτηρισμό του Θόρσταϊν Βέμπλεν, μπορούν να ελπίζουν στην ανατροπή της εξουσίας των επιχειρηματιών και του εθνικιστικού δόγματος ώστε να καταστούν, σύμφωνα με τη φράση του, «πραγματικά ζωντανοί και ικανοί να ζήσουν».

Ο χρόνος που απομένει είναι λιγοστός.

Η ΕΥΘΥΝΗ ΤΩΝ ΔΙΑΝΟΟΥΜΕΝΩΝ – Η ΕΠΙΣΤΡΟΦΗ

Πριν σκεφτούμε την ευθύνη των διανοούμενων, είναι χρήσιμο να αποσαφηνίσουμε σε ποιους αναφερόμαστε.

Η ιδέα των «διανοούμενων» με τη σύγχρονη έννοια αναδείχτηκε το 1898 με το «Μανιφέστο των διανοούμενων», που συνέταξαν οι ντρεϋφουσικοί, οι οποίοι, εμπνεόμενοι από την ανοιχτή επιστολή του Εμίλ Ζολά στον πρόεδρο της Γαλλίας, καταδίκασαν τόσο την ενοχοποίηση για προδοσία του Γάλλου αξιωματικού του Πυροβολικού Αλφρέντ Ντρέυφους όσο και τη μετέπειτα στρατιωτική συγκάλυψη. Η στάση των ντρεϋφουσικών προβάλλει την εικόνα των διανοούμενων ως υπερασπιστών της δικαιοσύνης, οι οποίοι αντιμετωπίζουν την εξουσία με θάρρος και αξιοπρέπεια. Όμως εκείνη την εποχή είχαν άλλη άποψη γι' αυτούς. Καθότι μειοψηφία των μορφωμένων τάξεων, οι ντρεϋφουσικοί αποδοκιμάστηκαν έντονα από το κατεστημένο της πνευματικής ζωής, κυρίως από τα διακεκριμένα μέλη μεταξύ των «αθανάτων της έντονα αντι-ντρεϋφουσικής Γαλλικής Ακαδημίας», όπως γράφει ο κοινωνιολόγος Στίβεν Λουκς. Για τον συγγραφέα, πολιτικό και ηγέτη των αντι-ντρεϋφουσικών Μορίς Μπαρρέ, οι ντρεϋφουσικοί ήταν «αναρχικοί του πόντιουμ». Για έναν άλλον από

αυτούς τους αθανάτους, τον Φερντινάντ Μπρουνιετιέρ, η ίδια η λέξη «διανοούμενος» εξέφραζε «μία από τις πλέον γελοίες εκκεντρικότητες της εποχής μας – αναφέρομαι στην αξίωση για την ανάδειξη των συγγραφέων, των επιστημόνων, των καθηγητών και των φιλολόγων σε θέση υπερανθρώπων», που τολμάνε να «αντιμετωπίζουν τους στρατηγούς μας ως ηλίθιους, τους κοινωνικούς μας θεσμούς ως παράλογους και τις παραδόσεις μας ως αρρωστημένες».¹

Ποιοι ήταν λοιπόν οι διανοούμενοι; Η μειοψηφία που εμπνεύστηκε από τον Ζολά (ο οποίος καταδικάστηκε σε φυλάκιση για συκοφαντική δυσφήμιση και το έσκασε από τη χώρα) ή οι αθάνατοι της Ακαδημίας; Το ερώτημα επανέρχεται σε διάφορες περιόδους, με τη μία ή την άλλη μορφή.

Διανοούμενοι: δύο κατηγορίες

Μία απάντηση δόθηκε στη διάρκεια του Α΄ Παγκόσμιου Πολέμου, όταν διακεκριμένοι διανοούμενοι από όλες τις πλευρές συντάχτηκαν γεμάτοι ενθουσιασμό με τις χώρες τους. Στο «Μανιφέστο των ενενήντα τριών», ηγετικές μορφές μιας από τις πιο πεφωτισμένες χώρες του κόσμου ζητούσαν από τη Δύση να έχει «πίστη σ' εμάς! Πιστέψτε ότι θα συνεχίσουμε τον πόλεμο αυτόν μέχρι το τέλος ως πολιτισμένο έθνος, για το οποίο η κληρονομιά ενός Γκαίτε, ενός Μπετόβεν και ενός Καντ είναι εξίσου ιερή με τις εστίες και τις κατοικίες μας».² Οι συνάδελφοί τους από την άλλη πλευρά των πνευματικών ορυγμάτων προέβαλαν έναν αντίστοιχο ενθουσιασμό για τον ευγενή σκοπό, ξεπερνώντας τους όμως

σε αυτοκολακεία. Στο *New Republic*, ανακοίνωσαν ότι «το αποτελεσματικό και αποφασιστικό έργο υπέρ του πολέμου έχει επιτευχθεί από [...] μία τάξη που περιεχτικά, αν και πρόχειρα, μπορεί να περιγραφεί ως “οι διανοούμενοι”». Οι προοδευτικοί αυτοί άνθρωποι πίστευαν πως διασφάλιζαν ότι οι Ηνωμένες Πολιτείες εισέρχονταν στον πόλεμο «υπό την επιρροή μίας ηθικής ετυμηγορίας που επετεύχθη, έπειτα από μέγιστη διαβούλευση, από τα πλέον σκεπτόμενα μέλη της κοινότητας». Στην πραγματικότητα, ήταν θύματα των επινοήσεων του Βρετανικού Υπουργείου Πληροφοριών, που αναζητούσε κρυφά «να καθοδηγήσει τη σκέψη του μεγαλύτερου μέρους του πλανήτη» και, ειδικότερα, τη σκέψη των Αμερικανών προοδευτικών διανοομένων, οι οποίοι θα μπορούσαν να βοηθήσουν ώστε να οδηγήσουν μία φιλειρηνική χώρα σε πολεμικό παροξυσμό.³

Ο Τζον Ντιού εντυπωσιάστηκε από το σημαντικό «ψυχολογικό και διδακτικό μάθημα» του πολέμου, που αποδείκνυε ότι οι άνθρωποι –και πιο συγκεκριμένα, «οι νοήμονες άνθρωποι μιας κοινότητας»– μπορούν «να αναλάβουν μία υπόθεση και να τη διαχειριστούν [...] συνειδητά και έξυπνα», προκειμένου να πετύχουν τους επιδιωκόμενους στόχους.⁴ (Μέσα σε ελάχιστα χρόνια ο Ντιού μετατράπηκε από υπεύθυνος διανοούμενος του Α΄ Παγκόσμιου Πολέμου σε «αναρχικό του πόντιουμ», που αποκήρυσε τον «ανελεύθερο τύπο» και αναρωτιόταν «έως ποιον βαθμό είναι δυνατή η ουσιαστική πνευματική ελευθερία και η κοινωνική ευθύνη σε ευρεία κλίμακα, υπό το υπάρχον οικονομικό καθεστώς».)⁵

Φυσικά, δεν συντάχτηκαν όλοι σε αυτή τη γραμμή. Σημαντικές μορφές όπως ο Μπέρτραντ Ράσσελ, ο Γιουτζίν Ντεμπερ, η Ρόζα Λούξεμπουργκ και ο Καρλ Λίμπ-

κνεχτ καταδικάστηκαν, όπως ο Ζολά, σε φυλάκιση. Ο Ντεμπς τιμωρήθηκε με ιδιαίτερη αυστηρότητα – καταδικάστηκε σε κάθειρξη δέκα ετών επειδή αμφισβήτησε «τον πόλεμο για τη δημοκρατία και τα ανθρώπινα δικαιώματα» του προέδρου Ουίλσον. Ο Ουίλσον αρνήθηκε να τον αμνηστεύσει μετά το τέλος του πολέμου, αν και ο πρόεδρος Χάρντινγκ τελικά υποχώρησε. Ορισμένοι αντικαθεστωτικοί, όπως ο Θόρσταϊν Βέμπλεν, δέχτηκαν επιπλήξεις αλλά αντιμετώπιστηκαν λιγότερο αυστηρά: ο Βέμπλεν απολύθηκε από τη θέση του στη Διοίκηση Τροφίμων επειδή συνέταξε μία αναφορά που έδειχνε ότι η έλλειψη εργατικού δυναμικού στα χωράφια μπορούσε να αντιμετωπιστεί αν ο Ουίλσον έπαυε τον απηγή διωγμό των συνδικάτων και ειδικότερα των Βιομηχανικών Εργατών του Κόσμου. Τα προοδευτικά έντυπα έπαψαν να φιλοξενούν κείμενα του Ράντολφ Μπορν αφότου επέκρινε την «κοινωνία των φιλεύσπλαχνων ιμπεριαλιστικών εθνών» και τις ένδοξες προσπάθειές τους.⁶

Το μοτίβο του διπόλου επιδοκίμασίας-τιμωρίας είναι γνώριμο σε όλες τις ιστορικές περιόδους: όσοι συντάσσονται στην υπηρεσία της πατρίδας συνήθως επιδοκίμαζονται από την ευρύτερη κοινότητα των διανοούμενων, ενώ όσοι αρνούνται να συνταχθούν τιμωρούνται.

Αργότερα, διακεκριμένοι μελετητές άρχισαν να διαχωρίζουν πιο αυστηρά τις δύο κατηγορίες διανοούμενων. Οι γελοίοι εκκεντρικοί χαρακτηρίζονται ως «διανοούμενοι προσηλωμένοι στις αξίες» και αποτελούν «πρόκληση για μία δημοκρατική κυβέρνηση, η οποία είναι εξίσου σοβαρή, δυνητικά τουλάχιστον, με εκείνες που κατά το παρελθόν προέρχονταν από τις κλίκες των αριστοκρατών, τα φασιστικά κινήματα και τα κομμου-

νιστικά κόμματα». Μεταξύ άλλων αδικημάτων, αυτά τα επικίνδυνα πλάσματα «αφοσιώνονται στην προσβολή της ηγεσίας, στην αμφισβήτηση της εξουσίας», ενώ αμφισβητούν ακόμα και τους θεσμούς που αναλαμβάνουν την «κατήχηση των νέων». Ορισμένοι πέφτουν τόσο χαμηλά ώστε να αμφισβητούν τους ευγενείς στόχους των πολέμων, όπως ο Μπορν. Η καταδίκη αυτών των εγκληματιών που αφηφούν την εξουσία και την καθεστηκυία τάξη διατυπώθηκε το 1975 από τους ειδικούς της φιλελεύθερης διεθνιστικής Τριμερούς Επιτροπής – από τις τάξεις της οποίας προέρχονταν σε μεγάλο βαθμό οι συνεργάτες του Κάρτερ– στη μελέτη *The Crisis of Democracy*. Όπως οι προοδευτικοί του *New Republic* στον Α΄ Παγκόσμιο Πόλεμο, διέυρυναν την έννοια του «διανοούμενου» πέρα από τον ορισμό του Μπρουνετιέρ ώστε να περιλαμβάνει τους «τεχνοκράτες και τους προσηλωμένους σε συγκεκριμένες πολιτικές διανοούμενους», τους υπεύθυνους και σοβαρούς διανοητές που αφιερώνονται στο εποικοδομητικό έργο της μορφοποίησης πολιτικών στο πλαίσιο κατεστημένων θεσμών, διασφαλίζοντας ότι η κατήχηση των νέων εξελίσσεται χωρίς παρεκτροπές.⁷

Εκείνο που είχε θορυβήσει ιδιαίτερα τα μέλη της Τριμερούς ήταν «το πλεόνασμα δημοκρατίας» στη διάρκεια των ταραγμένων χρόνων της δεκαετίας του 1960, όταν τμήματα του πληθυσμού που συνήθως ήταν παθητικά και απαθή εισήλθαν στην πολιτική αρένα για να προωθήσουν τα θέματα που τους ενδιέφεραν: μειονότητες, γυναίκες, νέοι, ηλικιωμένοι, εργαζόμενοι... με δυο λόγια, ο λαός, που κατά καιρούς χαρακτηρίζεται με τον όρο «ομάδες ειδικού ενδιαφέροντος». Όλοι αυτοί πρέπει να διαχωρίζονται από εκείνους που ο

Άνταμ Σμιθ χαρακτήρισε «κυρίαρχους της ανθρωπότητας», τους «βασικούς αρχιτέκτονες» της κυβερνητικής πολιτικής, οι οποίοι επιδιώκουν το «ποταπό αξιωμα» τους: «Τα πάντα για εμάς και τίποτα για τους άλλους».⁸ Ο ρόλος των κυρίαρχων στην πολιτική αρένα δεν αποδοκιμάζεται, ούτε καν επισημαίνεται, στην έκθεση της Τριμερούς, ενδεχομένως επειδή οι κυρίαρχοι αντιπροσωπεύουν το «εθνικό συμφέρον», όπως εκείνοι που έδιναν συγχαρητήρια στον εαυτό τους επειδή οδηγούσαν τη χώρα στον πόλεμο «υπό την επιρροή μίας ηθικής ετυμηγορίας που επετεύχθη, έπειτα από μέγιστη διαβούλευση, από τα πλέον σκεπτόμενα μέλη της κοινότητας».

Για να παρακάμψουν το υπερβάλλον βάρος που αποτελούν για το κράτος τα ειδικά συμφέροντα, τα μέλη της Τριμερούς ζητούσαν περισσότερη «αυτοσυγκράτηση ως προς τη δημοκρατία», την επιστροφή των λιγότερο ικανών στην παθητικότητα, γιατί όχι και την επιστροφή στις ευτυχισμένες μέρες όταν «ο Τρούμαν μπορούσε να κυβερνάει τη χώρα με τη συνεργασία ενός σχετικά μικρού αριθμού δικηγόρων και τραπεζιτών της Γουόλ Στριτ», με αποτέλεσμα η δημοκρατία να ευημερεί.

Τα μέλη της Τριμελούς θα μπορούσαν κάλλιστα να ισχυριστούν ότι παρέμεναν πιστά στην αρχική πρόθεση του συντάγματος, «ενός, ουσιαστικά, αριστοκρατικού κειμένου σχεδιασμένου να ελέγχει τις δημοκρατικές τάσεις της περιόδου», που έδινε την εξουσία σε ένα «καλύτερο είδος» ανθρώπων και απέκλειε «από την άσκηση της πολιτικής εξουσίας όσους δεν ήταν πλούσιοι, ανώτεροι κοινωνικά ή διακεκριμένοι», σύμφωνα με τον ιστορικό Γκόρντον Γουντ.⁹ Ωστόσο, προς

υπεράσπιση του Μάντισον*, οφείλουμε να αναγνωρίσουμε ότι λειτουργούσε σε μία προ-καπιταλιστική εποχή. Όταν αποφάσιζε ότι η εξουσία οφείλει να είναι στα χέρια των «εύπορων του έθνους», «του πιο ικανού συνόλου ατόμων», οραματιζόταν τα άτομα αυτά σύμφωνα με τα πρότυπα του «πεφωτισμένου πολιτικού» και του «καλοπροαίρετου φιλοσόφου» της ιδεατής ρωμαϊκής περιόδου. Θα ήταν «αγνοί και ευγενείς», «άνθρωποι που διαθέτουν ευφυΐα, πατριωτισμό, περιουσία και ανεξαρτησία», «η σύνεση των οποίων μπορεί να διακρίνει το πραγματικό συμφέρον της χώρας, ενώ ο πατριωτισμός και η αγάπη τους για τη δικαιοσύνη θα καθιστούν λιγότερο πιθανό να τη θυσιάσουν για πρόσκαιρα ή μεροληπτικά οφέλη». Με αυτή την προίκα, τα συγκεκριμένα άτομα «θα εξευγενίσουν και θα αναπτύξουν τις απόψεις του λαού», περιφρουρώντας το δημόσιο συμφέρον από τις «πονηριές» των δημοκρατικών πλειοψηφιών.¹⁰ Σε παρόμοιο τόνο, οι προοδευτικοί ουίλσονικοί διανοούμενοι μάλλον θα ένιωθαν ανακούφιση με όσα ανακάλυψε η επιστήμη της συμπεριφορικής, όπως αναλύθηκαν το 1939 από τον ψυχολόγο και θεωρητικό της εκπαίδευσης Έντουαρντ Θόρνταϊκ:¹¹

Είναι ιδιαίτερα ευτυχές για την ανθρωπότητα το γεγονός ότι υπάρχει ιδιαίτερος συσχετισμός ανάμεσα στην ευφυΐα και την ηθική, συμπεριλαμβανομένου και του σεβασμού προς τον συνάνθρωπο [...] Συνεπώς όσοι διαθέτουν ανώτερες ικανότητες είναι σε γενικές γραμμές και ευεργέτες μας, και συχνά είναι πιο ασφαλές

* James Madison: Ο τέταρτος πρόεδρος των Ηνωμένων Πολιτειών (1809-1817), που χαρακτηρίζεται «Πατέρας του Συντάγματος». (Σ.τ.Μ.)

να εμπιστευόμαστε τα συμφέροντά μας σε εκείνους παρά στους εαυτούς μας.

Ένα παρηγορητικό δόγμα, αν και ορισμένοι ίσως θεωρήσουν ότι ο Άνταμ Σμιθ είχε πιο κοφτερή ματιά.

Αντιστρέφοντας τις αξίες

Η διάκριση ανάμεσα στις δύο κατηγορίες θέτει το πλαίσιο για τον καθορισμό της «ευθύνης των διανοούμενων». Η φράση είναι αμφίσημη: Άραγε αναφέρεται στην ηθική τους ευθύνη ως αξιοπρεπών ατόμων, που είναι σε θέση να χρησιμοποιήσουν το προνόμιο και το κύρος τους για την προώθηση της ελευθερίας, της δικαιοσύνης, του ελέους, της ειρήνης και άλλων τέτοιων συναισθηματικών ενδιαφερόντων; Ή μήπως αναφέρεται στον ρόλο που αναμένεται να διαδραματίσουν ως «τεχνοκράτες και προσηλωμένοι σε συγκεκριμένες πολιτικές», που δεν θίγουν αλλά υπηρετούν την ηγεσία και τους θεσμούς; Από τη στιγμή που σε γενικές γραμμές η εξουσία έχει την τάση να κυριαρχεί, όσοι ανήκουν στη δεύτερη κατηγορία θεωρούνται «υπεύθυνοι διανοούμενοι», ενώ οι πρώτοι απορρίπτονται ή αντιμετωπίζονται υποτιμητικά – στο εσωτερικό της χώρας, τουλάχιστον.

Ως προς τους εχθρούς, η διάκριση ανάμεσα στις δύο κατηγορίες διανοούμενων διατηρείται, αλλά με τις αξίες αντεστραμμένες. Στην πάλαι ποτέ Σοβιετική Ένωση, οι προσηλωμένοι στις αξίες διανοούμενοι αντιμετωπίζονταν από τους Αμερικανούς ως έντιμοι αντικαθεστωτικοί, τη στιγμή που οι καθεστωτικοί και οι κομι-

σάριοι, με άλλα λόγια οι τεχνοκράτες και οι προσηλωμένοι σε συγκεκριμένες πολιτικές, ήταν άξιοι της πλήρους περιφρόνησής μας. Αντίστοιχα, στο Ιράν επικροτούμε τους θαρραλέους αντικαθεστωτικούς και καταδικάζουμε όσους υπερασπίζονται το καθεστώς των κληρικών. Το ίδιο ισχύει, σε γενικές γραμμές, και αλλού.

Υπό αυτή την έννοια, ο αξιέπαινος όρος «αντικαθεστωτικός» χρησιμοποιείται επιλεκτικά. Όπως είναι φυσικό, ο όρος και οι θετικοί συνειρμοί που τον συνοδεύουν δεν ισχύουν για τους προσηλωμένους στις αξίες διανοούμενους στο εσωτερικό των ΗΠΑ ή για όσους αντιμάχονται τα υποστηριζόμενα από τις ΗΠΑ τυραννικά καθεστώτα στο εξωτερικό. Ας πάρουμε για παράδειγμα την ενδιαφέρουσα περίπτωση του Νέλσον Μαντέλα, το όνομα του οποίου αφαιρέθηκε από την επίσημη λίστα του Στέιτ Ντιπάρτμεντ για τους τρομοκράτες μόλις το 2008, οπότε και του επετράπη να ταξιδέψει στις Ηνωμένες Πολιτείες χωρίς ειδική άδεια. Είκοσι χρόνια νωρίτερα, ήταν ο εγκληματίας ηγέτης μιας από τις «πλέον διαβόητες τρομοκρατικές οργανώσεις», σύμφωνα με μια έκθεση του Πενταγώνου.¹² Αυτός είναι ο λόγος που ο πρόεδρος Ρήγκαν «υποχρεώθηκε» να στηρίξει το καθεστώς του απαρτχάιντ, να ενισχύσει το εμπόριο με τη Νότια Αφρική καταπατώντας τις κυρώσεις του Κογκρέσου και να υποστηρίξει τις λεηλασίες που πραγματοποίησε η Νότια Αφρική σε γειτονικές χώρες και οδήγησαν, σύμφωνα με μια μελέτη του ΟΗΕ, σε 1,5 εκατομμύριο θανάτους.¹³ Ήταν μόνο ένα επεισόδιο στον πόλεμο κατά της τρομοκρατίας που κήρυξε ο Ρήγκαν προκειμένου να αντιμετωπίσει τη «μάστιγα της σύγχρονης εποχής», ή, σύμφωνα με τον υπουργό Εξωτερικών Τζορτζ Σουλτς, «την επιστρο-

φή της σύγχρονης εποχής στη βαρβαρότητα». ¹⁴ Μεταξύ άλλων επιτευγμάτων, μπορούμε να αναφέρουμε τους εκατοντάδες χιλιάδες νεκρούς στην Κεντρική Αμερική και τους δεκάδες χιλιάδες στη Μέση Ανατολή. Είναι φυσικό λοιπόν ο Ρήγκαν, ο Μάγος της Επικοινωνίας, να λατρεύεται από τα μέλη του Ιδρύματος Χούβερ ως κολοσσός, «το πνεύμα του οποίου μοιάζει να διατρέχει τη χώρα και να μας παρακολουθεί σαν ένα εγκάρδιο και φιλικό φάντασμα». ¹⁵

Η περίπτωση της Λατινικής Αμερικής είναι αποκαλυπτική. Σε όσους αγωνίζονταν για την ελευθερία και τη δικαιοσύνη στη Λατινική Αμερική δεν επιτρέπεται η είσοδος στο πάνθεον των έντιμων αντικαθεστωτικών. Για παράδειγμα, μία βδομάδα μετά την πτώση του τείχους του Βερολίνου, δολοφονήθηκαν έξι κορυφαίοι διανοούμενοι της Λατινικής Αμερικής, όλοι τους ιησούιτες ιερείς, με εντολή της ανώτερης διοίκησης του Ελ Σαλβαδόρ. Οι δράστες ανήκαν σε ένα επίλεκτο τάγμα, εξοπλισμένο και εκπαιδευμένο από την Ουάσιγκτον, το οποίο είχε ήδη αφήσει πίσω του ένα αποτρόπαιο ίχνος αίματος και τρόμου.

Οι δολοφονημένοι ιερείς δεν τιμώνται ως αξιέπαινοι αντικαθεστωτικοί και το ίδιο ισχύει για πολλούς άλλους σε ολόκληρο το ημισφαίριο. Αξιέπαινοι αντικαθεστωτικοί ήταν όσοι αγωνίζονταν για την ελευθερία σε εχθρικές επικράτειες στην Ανατολική Ευρώπη και στη Σοβιετική Ένωση – και οι στοχαστές εκείνοι σίγουρα υπέφεραν, ούτε κατά διάνοια όμως όσο οι συνάδελφοί τους στη Λατινική Αμερική. Η εκτίμηση αυτή δεν αμφισβητείται ιδιαίτερα: όπως αναφέρει ο Τζον Κόουτσογουερθ στο *Cambridge History of the Cold War* από το 1960 ως «την κατάρρευση της Σοβιετικής Ένω-

σης το 1990, οι αριθμοί των πολιτικών κρατούμενων, των θυμάτων βασανισμού και των εκτελέσεων των μη βίαιων πολιτικών αντικαθεστωτικών στη Λατινική Αμερική υπερβαίνουν κατά πολύ τους αντίστοιχους στη Σοβιετική Ένωση και στους ανατολικοευρωπαϊκούς δορυφόρους της». Ανάμεσα στους εκτελεσθέντες υπήρχαν πολλοί θρησκευτικοί μάρτυρες, ενώ υπήρξαν και πολλές μαζικές σφαγές, που υποστηρίχθηκαν με συνέπεια ή υποκινήθηκαν από την Ουάσιγκτον.¹⁶

Προς τι λοιπόν αυτή η διάκριση; Θα μπορούσε κάποιος να ισχυριστεί πως όσα συνέβαιναν στην Ανατολική Ευρώπη έχουν πολύ μεγαλύτερη σημασία από τώ πως χειριστήκαμε τη μοίρα του παγκόσμιου Νότου. Θα είχε ενδιαφέρον να μας αναλύσει αυτό το επιχείρημα, όπως επίσης και να μας εξηγήσει γιατί πρέπει να παραβλέπουμε τις βασικές ηθικές αρχές όταν σκεφτόμαστε την εμπλοκή των ΗΠΑ στις διεθνείς υποθέσεις, όπως το ότι θα έπρεπε να εστιάζουμε τις προσπάθειές μας εκεί που μπορούμε να κάνουμε το μέγιστο καλό – τυπικά, εκεί που μπορούμε να μοιραστούμε τις ευθύνες για ό,τι έγινε. Δεν έχουμε καμία δυσκολία να απαιτούμε από τους εχθρούς μας να ακολουθούν αυτές τις αρχές.

Δυστυχώς, ελάχιστοι από εμάς ενδιαφερόμαστε για όσα λέει ο Αντρέι Ζαχάροφ ή η Σίριν Εμπάντι για τα εγκλήματα των ΗΠΑ ή του Ισραήλ: τους εκτιμάμε για όσα λένε και κάνουν για όσους βρίσκονται στις χώρες τους, και το συμπέρασμα αυτό ισχύει πολύ πιο έντονα για όσους ζουν σε πιο ελεύθερες και δημοκρατικές κοινωνίες, που σημαίνει ότι έχουν περισσότερες ευκαιρίες να ενεργήσουν αποτελεσματικά. Σίγουρα έχει ενδιαφέρον το γεγονός ότι, στους πλέον σεβαστούς κύ-

κλους, η συνήθεια αυτή είναι ουσιαστικά αντίθετη προς όσα υπαγορεύουν οι στοιχειώδεις ηθικές αξίες.

Οι πόλεμοι των ΗΠΑ στη Λατινική Αμερική από το 1960 ως το 1990, πέρα από τις φρικαλεότητες, έχουν μακροπρόθεσμη ιστορική σημασία. Για να αναφέρουμε μόνο μία σημαντική παράμετρο, σε μεγάλο βαθμό ήταν πόλεμοι κατά της Καθολικής Εκκλησίας, που έγιναν για να συντρίψουν το φριχτό αιρετικό μήνυμα που διατυπώθηκε στη Δεύτερη Οικουμενική Σύνοδο του Βατικανού το 1962. Τότε, ο Πάπας Ιωάννης ΚΓ΄ «ανάγγειλε την έλευση μίας νέας εποχής στην ιστορία της Καθολικής Εκκλησίας», σύμφωνα με τον διακεκριμένο θεολόγο Χανς Κουν, επαναφέροντας τις διδαχές των Ευαγγελίων που είχαν εγκαταλειφθεί τον 4ο αιώνα, όταν ο αυτοκράτορας Κωνσταντίνος καθιέρωσε τον χριστιανισμό ως την επίσημη θρησκεία της Ρωμαϊκής Αυτοκρατορίας, με αποτέλεσμα να προκαλέσει «μία επανάσταση» που μετέτρεπε τη «διωκόμενη εκκλησία» σε «διώκουσα εκκλησία». Η αίρεση της Συνόδου του Βατικανού χρησιμοποιήθηκε από τους επισκόπους της Λατινικής Αμερικής, οι οποίοι υιοθέτησαν την «προνομιακή επιλογή υπέρ των φτωχών».¹⁷ Στη συνέχεια, οι ιερείς, οι καλόγριες και οι λαϊκοί μετέφεραν το ριζοσπαστικό φιλειρηνικό μήνυμα των Ευαγγελίων στους φτωχούς και τους βοήθησαν να οργανωθούν ώστε να βελτιώσουν τη σκληρή τους μοίρα στις περιοχές όπου κυριαρχούσε η εξουσία των ΗΠΑ.

Την ίδια χρονιά, το 1962, ο πρόεδρος Τζον Φ. Κέννεντυ πήρε μια σειρά από κρίσιμες αποφάσεις. Μία ήταν να αλλάξει την αποστολή των στρατευμάτων της Λατινικής Αμερικής από «άμυνα του ημισφαιρίου» (έναν αναχρονισμό από τον Β΄ Παγκόσμιο Πόλεμο) σε

«προστασία της εσωτερικής ασφάλειας» – ουσιαστικά, σε πόλεμο κατά του τοπικού πληθυσμού, έτσι και τολμούσε να σηκώσει κεφάλι.¹⁸ Ο Τσαρλς Μέτσλινγκ, επικεφαλής του σχεδιασμού καταστολής εξεγέρσεων και εσωτερικής άμυνας των ΗΠΑ από το 1961 ως το 1966, περιγράφει τις προβλέψιμες συνέπειες της απόφασης του 1962 ως μία μετακίνηση από την ανοχή «της απληστίας και της σκληρότητας των λατινοαμερικάνικων στρατευμάτων» σε «άμεση συνέργεια» στα εγκλήματα τους, σε υποστήριξη από τις ΗΠΑ των «μεθόδων που διέθεταν τα εκτελεστικά αποσπάσματα του Χάινριχ Χίμλερ».¹⁹ Μία σημαντική πρωτοβουλία ήταν το στρατιωτικό πραξικόπημα στη Βραζιλία, που είχε τη στήριξη της Ουάσιγκτον και συνέβη λίγο μετά τη δολοφονία του Κέννεντυ, οδηγώντας στη δημιουργία ενός δολοφονικού και βίαιου κράτους εθνικής ασφάλειας. Στη συνέχεια, η μάστιγα της καταστολής απλώθηκε σε όλο το ημισφαίριο, περιλαμβάνοντας το πραξικόπημα του 1973 που δημιούργησε τη δικτατορία του Πινοσέτ στη Χιλή και, αργότερα, το πιο φριχτό από όλα, τη δικτατορία στην Αργεντινή – το αγαπημένο λατινοαμερικάνικο καθεστώς του Ρόναλντ Ρήγκαν. Η σειρά της Κεντρικής Αμερικής –όχι για πρώτη φορά– ήρθε στη δεκαετία του 1980, υπό την ηγεσία του «εγκάρδιου και φιλικού φαντάσματος» σύμφωνα με τα μέλη του Ιδρύματος Χούβερ, που τώρα πια τιμάται για τα επιτεύγματά του.

Η δολοφονία των ιησουιτών διανοούμενων μετά την πτώση του Τείχους του Βερολίνου ήταν το τελειωτικό χτύπημα προκειμένου να ηττηθεί η αιρετική θεολογία της απελευθέρωσης, το αποκορύφωμα μίας δεκαετίας τρόμου στο Ελ Σαλβαδόρ, που ξεκίνησε με τη δολοφο-

νία, λίγο πολύ από τα ίδια χέρια, του αρχιεπισκόπου Όσκαρ Ρομέρο, «της φωνής όσων δεν έχουν φωνή». Οι νικητές του πολέμου κατά της Εκκλησίας ανέλαβαν υπερήφανα την ευθύνη τους. Η Σχολή της Αμερικής (που τώρα πια έχει μετονομαστεί), διάσημη για την εκπαίδευση Λατινοαμερικάνων εκτελεστών, ανακοίνωσε ως ένα από τα «βασικά επιτεύγματά» της το γεγονός ότι η θεολογία της απελευθέρωσης που ξεκίνησε από τη Σύνοδο του Βατικανού «ηττήθηκε με τη βοήθεια του στρατού των ΗΠΑ».²⁰

Στην πραγματικότητα, οι δολοφονίες τον Νοέμβριο του 1989 αποτέλεσαν το σχεδόν τελειωτικό χτύπημα: χρειάστηκε περαιτέρω προσπάθεια. Έναν χρόνο μετά, στην Αϊτή διεξήχθησαν οι πρώτες ελεύθερες εκλογές και προς μεγάλη έκπληξη και ανησυχία της Ουάσιγκτον –που περίμενε μία άνετη επικράτηση του δικού της υποψήφιου, επιλεγμένου προσεκτικά από την προνομιούχα ελίτ– ο οργανωμένος λαός στις παραγκουπόλεις και στους λόφους εξέλεξε τον Ζαν-Μπερτράν Αριστίντ, έναν δημοφιλή ιερέα αφοσιωμένο στη θεολογία της απελευθέρωσης. Οι Ηνωμένες Πολιτείες έσπευσαν να υπονομεύσουν την εκλεγμένη κυβέρνηση και, μετά το στρατιωτικό πραξικόπημα που την ανέτρεψε μερικούς μήνες αργότερα, παρείχαν σημαντική στήριξη στη σκληρή στρατιωτική χούντα και στους υποστηρικτές της από την ελίτ, που ανέλαβαν την εξουσία. Το εμπόριο με την Αϊτή ενισχύθηκε, κατά παράβαση των διεθνών κυρώσεων, και αυξήθηκε ακόμα περισσότερο από τον πρόεδρο Κλίντον, που επέτρεψε στην πετρελαϊκή εταιρία Texaco να εφοδιάζει τους δολοφόνους κυβερνώντες, καταπατώντας τις δικές του δεσμεύσεις.²¹ Θα παραλείψω τις επονείδιστες συνέπειες που έχουν ανα-

λυθεί επαρκώς και θα επισημάνω απλώς ότι το 2004, οι δύο παραδοσιακοί βασανιστές της Αιτής, η Γαλλία και οι Ηνωμένες Πολιτείες, συνεπικουρούμενοι από τον Καναδά, επενέβησαν δυναμικά για άλλη μια φορά, απήγαγαν τον πρόεδρο Αριστίντ (που είχε εκλεγεί ξανά) και τον έστειλαν στην Κεντρική Αφρική. Στη συνέχεια, απαγόρευσαν τη συμμετοχή του Αριστίντ και του κόμματός του στις εκλογές-παρωδία του 2010-2011, το πιο πρόσφατο επεισόδιο σε μια αποτρόπαιη ιστορία που μετράει εκατοντάδες χρόνια ζωής και είναι ελάχιστα γνωστή σε όσους ευθύνονται για τα εγκλήματα, καθώς προτιμάνε τις ιστορίες περί της διαρκούς προσπάθειας για τη σωτηρία των βασανισμένων λαών από τη ζοφερή τους μοίρα.

Άλλη μία μοιραία απόφαση του Κέννεντυ το 1962 ήταν η αποστολή ενός αποσπάσματος των Ειδικών Δυνάμεων, με επικεφαλής τον στρατηγό Ουίλλιαμ Γιάρμπρο, στην Κολομβία. Ο Γιάρμπρο συμβούλευσε τις κολομβιανές δυνάμεις ασφαλείας να προχωρήσουν «σε ενέργειες παραστρατιωτικές, δολιοφθοράς και τρομοκρατικές, εναντίον γνωστών υποστηρικτών του κομμουνισμού», ενέργειες που «θα είχαν τη στήριξη των Ηνωμένων Πολιτειών». ²² Το νόημα της φράσης «υποστηρικτές του κομμουνισμού» εξηγήθηκε από τον σεβαστό πρόεδρο της Διαρκούς Επιτροπής της Κολομβίας για τα Ανθρώπινα Δικαιώματα, πρώην υπουργό Εξωτερικών Αλφρέδο Βάσκες Καρισόσα, που έγραψε ότι η κυβέρνηση Κέννεντυ «κατέβαλε μεγάλες προσπάθειες για να μετατρέψει τα τακτικά στρατεύματά μας σε σώματα καταστολής που αποδέχονταν τη νέα στρατηγική των εκτελεστικών αποσπασμάτων», υιοθετώντας

εκείνο που στη Λατινική Αμερική είναι γνωστό ως Δόγμα Εθνικής Ασφάλειας... [όχι] άμυνα ενάντια σε έναν εξωτερικό εχθρό, αλλά ένας τρόπος ώστε το στρατιωτικό κατεστημένο να αναχθεί σε κυρίαρχο του παιχνιδιού... [έχοντας] το δικαίωμα να μάχεται τον εσωτερικό εχθρό, όπως θεσπίστηκε στο δόγμα της Βραζιλίας, στο δόγμα της Αργεντινής, στο δόγμα της Ουρουγουάης και στο δόγμα της Κολομβίας: το δικαίωμα να πολεμάς και να εξοντώνεις τους κοινωνικούς λειτουργούς, τους συνδικαλιστές, τους άνδρες και τις γυναίκες που δεν υποστηρίζουν το κατεστημένο και θεωρούνται εξτρεμιστές κομμουνιστές. Με άλλα λόγια τους πάντες, συμπεριλαμβανομένων και των ακτιβιστών για τα ανθρώπινα δικαιώματα, όπως εγώ.²³

Ο Βάσκης Καρισόσα ζούσε υπό αυστηρή φρουρήση στην κατοικία του στην Μπογκοτά όταν τον επισκέφθηκα εκεί το 2002, ως μέλος μιας αποστολής της Διεθνούς Αμνηστίας, που ξεκινούσε μια εκστρατεία διάρκειας ενός έτους για την προστασία των υπερασπιστών των ανθρωπίνων δικαιωμάτων στην Κολομβία, αντιδρώντας στην τρομακτική προϊστορία της χώρας ως προς τις επιθέσεις σε ακτιβιστές για τα ανθρώπινα δικαιώματα και την εργασία, και κυρίως στα συνήθη θύματα της κρατικής τρομοκρατίας: τους φτωχούς και τους απροστάτευτους.²⁴ Ο τρόμος και τα βασανιστήρια στην Κολομβία συνεπικουρούνταν και από επιχειρήσεις με χημικά («φεκασμούς») στην επαρχία, με πρόσημα τον πόλεμο κατά των ναρκωτικών, οδηγώντας στην εξαθλίωση και στη μαζική μετανάστευση των επιζώντων στις αστικές παραγκουπόλεις. Σήμερα, το γραφείο του γενικού εισαγγελέα της Κολομβίας υπολογίζει ότι περισσότεροι από 140.000 άνθρωποι σκοτώθη-

καν από παραστρατιωτικούς, που συχνά ενεργούσαν σε στενή συνεργασία με τον χρηματοδοτούμενο από τις ΗΠΑ στρατό.²⁵

Παντού υπάρχουν σημάδια των σφαγών. Το 2010, σε έναν σχεδόν αδιάβατο χωματόδρομο προς ένα απομακρυσμένο χωριό στη νότια Κολομβία, οι σύντροφοί μου κι εγώ περάσαμε από ένα μικρό ξέφωτο με πολλούς απλούς σταυρούς που σηματοδοτούσαν τους τάφους των θυμάτων μιας παραστρατιωτικής επίθεσης σε ένα τοπικό λεωφορείο. Οι αναφορές για τις δολοφονίες είναι αρκούντως ανατριχιαστικές: ο λιγοστός χρόνος που πέρασα με τους επιζώντες –από τους πιο ευγενικούς και συμπονετικούς ανθρώπους που είχα ποτέ το πρόνομο να γνωρίσω– κάνει την εικόνα ακόμα πιο έντονη και απίστευτα πιο οδυνηρή.

Πρόκειται για μία ελάχιστη σκιαγράφηση των φριχτών εγκλημάτων για τα οποία οι Αμερικανοί φέρουν σημαντική ευθύνη, ενώ θα μπορούσαμε κάλλιστα να τα είχαμε αποτρέψει. Όμως, είναι πιο ικανοποιητικό να απολαμβάνεις τα εύσημα επειδή διαμαρτύρεσαι σθεναρά για τις καταχρήσεις των επίσημων εχθρών: η ενέργεια αυτή δεν έχει τίποτα το μεμπτό, όμως δεν αποτελεί προτεραιότητα για έναν διανοούμενο προσανατολισμένο στις αξίες, που αντιμετωπίζει σοβαρά τις ευθύνες της επιλογής του.

Τα θύματα στις περιοχές όπου κυριαρχεί η εξουσία των ΗΠΑ, σε αντίθεση με όσα βρίσκονται σε εχθρικά κράτη, όχι απλώς αγνοούνται και λησμονούνται γρήγορα, αλλά προσβάλλονται κυνικά. Ένα εντυπωσιακό σχετικό παράδειγμα συνέβη μερικές εβδομάδες μετά τη δολοφονία των Λατινοαμερικάνων διανοούμενων στο Ελ Σαλβαδόρ, όταν ο Βάτσλαβ Χάβελ επισκέφθηκε την

Ουάσιγκτον και απευθύνθηκε σε μια κοινή συνεδρίαση του Κογκρέσου. Μπροστά στο γοητευμένο κοινό του, ο Χάβελ επαίνεσε τους «υπερασπιστές της ελευθερίας» στην Ουάσιγκτον, που «κατανοούν την ευθύνη η οποία απορρέει» από το γεγονός ότι οι ΗΠΑ είναι «το ισχυρότερο κράτος του κόσμου» – ειδικότερα, την ευθύνη για τη βάνουση δολοφονία των συναδέλφων του διανοούμενων στο Ελ Σαλβαδόρ, λίγο καιρό πριν. Η τάξη των φιλελεύθερων διανοούμενων ενθουσιάστηκε με την παρουσίασή του. Ο Χάβελ μάς υπενθύμισε ότι «ζούμε σε μια ρομαντική εποχή», όπως έγραψε περιχαρής ο Άντονι Λιούις στους *New York Times*.²⁶ Άλλοι διακεκριμένοι φιλελεύθεροι σχολιαστές πανηγύριζαν για «τον ιδεαλισμό, την ειρωνεία, τον ανθρωπισμό» του Χάβελ, που «διακήρυξε το δύσκολο δόγμα της ατομικής ευθύνης», την ώρα που το Κογκρέσο «αντιμετώπιζε με εμφανή σεβασμό» τη διάνοια και την αξιοπρέπειά του και αναρωτιόταν γιατί η Αμερική δεν διαθέτει διανοούμενους που, με ανάλογο τρόπο, να «τοποθετούν την ηθική πάνω από το προσωπικό συμφέρον».²⁷ Είναι μάταιο να αναρωτηθούμε ποια θα ήταν η αντίδραση αν ο πάτερ Ιγκνάσιο Εγιακουρία, ο πλέον διακεκριμένος από τους δολοφονηθέντες ιησούιτες διανοούμενους, είχε πει αυτές τις φράσεις στη Δούμα, από του επίλεκτες δυνάμεις εξοπλισμένες και εκπαιδευμένες από τη Σοβιετική Ένωση είχαν δολοφονήσει τον Χάβελ μαζί με μισή ντουζίνα από τους συνεργάτες του – ενέργεια που, όπως είναι φυσικό, θα ήταν αδιανόητη.

Από τη στιγμή που σπάνια βλέπουμε ότι συμβαίνει μπροστά στα μάτια μας, είναι φυσιολογικό να παραμένουν εντελώς αόρατα όσα συμβαίνουν σε κάποια απόσταση. Ένα διδακτικό παράδειγμα: η αποστολή

από τον πρόεδρο Ομπάμα εβδομήντα εννέα καταδρομέων στο Πακιστάν, τον Μάιο του 2011, για να εκτελέσουν την προφανώς προσχεδιασμένη δολοφονία του βασιικού υπόπτου των τρομοκρατικών θηριωδιών της 11ης Σεπτεμβρίου, Οσάμα Μπιν Λάντεν.²⁸ Αν και ο στόχος της επιχείρησης, άοπλος και χωρίς προστασία, θα μπορούσε κάλλιστα να είχε συλληφθεί, πολύ απλά δολοφονήθηκε και η σωρός του πετάχτηκε στη θάλασσα δίχως αυτοψία – μία πράξη «δίκαια και απαραίτητη», όπως διαβάζουμε στον φιλελεύθερο τύπο.²⁹ Δεν θα γινόταν δίκη, όπως στην περίπτωση των ναζί εγκληματιών πολέμου – γεγονός που δεν έμεινε ασχολίαστο από τις νομικές αρχές στο εξωτερικό, οι οποίες ενέκριναν την επιχείρηση αλλά διαφώνησαν με τη διαδικασία. Όπως μας υπενθυμίζει η καθηγήτρια του Χάρβαρντ Ιλέιν Σκέρυ, η απαγόρευση της δολοφονικής εκτέλεσης στο διεθνές δίκαιο ανάγεται σε μία δυναμική καταγγελία της πρακτικής από τον Αβραάμ Λίνκολν, που το 1863 καταδίκασε την πρακτική των εκτελέσεων ως «παράνομη διεθνώς», μία «βαρβαρότητα» την οποία τα «πολιτισμένα έθνη» αντιμετωπίζουν με «τρόμο» και της αξίζουν τα «αυστηρότερα αντίποινα».³⁰ Από τότε έχουν αλλάξει πολύ τα πράγματα.

Θα μπορούσαμε να πούμε πολλά για την επιχείρηση κατά του Μπιν Λάντεν, π.χ. για την προθυμία της Ουάσιγκτον να αντιμετωπίσει τον σοβαρό κίνδυνο εμπλοκής σε πόλεμο, ή ακόμα και τη διαρροή πυρηνικού υλικού σε τζιχαντιστές, όπως έχω αναλύσει αλλού. Ας περιοριστούμε όμως στην επιλογή της ονομασίας της επιχείρησης: Επιχείρηση Τζερόνιμο. Η ονομασία προκάλεσε οργισμένες αντιδράσεις στο Μεξικό και διαμαρτυρίες από ομάδες ιθαγενών στις Ηνωμένες Πο-

λιτείες, γενικότερα όμως δεν δόθηκε ιδιαίτερη προσοχή στο γεγονός ότι ο Ομπάμα ταύτιζε τον Μπιν Λάντεν με τον αρχηγό των Ινδιάνων Απάτσι που οδήγησε τον λαό του να αντισταθεί θαρραλέα στους εισβολείς. Η χαλαρή επιλογή του ονόματος θυμίζει την ευκολία με την οποία δίνουμε στα φονικά μας όπλα τα ονόματα των θυμάτων των εγκλημάτων μας: Απάτσι, Μπλακχόκ, Τσαγιέν. Πώς θα αντιδρούσαμε αν η Λουφτβάφε βάφτιζε τα μαχητικά της αεροπλάνα «Εβραίος» ή «Τσιγγάνος»;

Η άρνηση αυτών των «αποτρόπαιων αμαρτιών» είναι μερικές φορές απόλυτη. Για να αναφέρω ορισμένες πρόσφατες περιπτώσεις, πριν δύο χρόνια σε μία από τις κορυφαίες φιλελεύθερες αριστερές επιθεωρήσεις των διανοούμενων, το *New York Review of Books*, ο Ράσσελ Μπέικερ περιέγραφε συνοπτικά τι είχε μάθει από το έργο του «ηρωικού ιστορικού» Έντμουντ Μόργκαν: συγκεκριμένα πως όταν ο Κολόμβος και οι πρώτοι εξερευνητές έφτασαν στην ήπειρο, «ανακάλυψαν μία αχανή ηπειρωτική έκταση αραιοκατοικημένη από αγρότες και κυνηγούς [...] Σε αυτόν τον απέραντο και άθικτο κόσμο που εκτεινόταν από την τροπική ζούγκλα ως τον παγωμένο βορρά, μετά βίας ίσως να υπήρχαν περίπου ένα εκατομμύριο κάτοικοι». ³¹ Ο υπολογισμός υπολείπεται του πραγματικού κατά δεκάδες εκατομμύρια, ενώ η «αχανής έκταση» περιλάμβανε προηγμένους πολιτισμούς σε ολόκληρη την ήπειρο. Δεν υπήρξαν αντιδράσεις παρόλο που, τέσσερις μήνες μετά, οι συντάκτες δημοσίευσαν μία διόρθωση, αναφέροντας ότι στη Βόρεια Αμερική ίσως να υπήρχαν ως και 18 εκατομμύρια κάτοικοι – χωρίς να υπάρξει καμία αναφορά σε δεκάδες εκατομμύρια άλλους από

«την τροπική ζούγκλα ως τον παγωμένο βορρά». Όλα αυτά ήταν ήδη γνωστά εδώ και δεκαετίες –μεταξύ αυτών και οι προηγμένοι πολιτισμοί και τα εγκλήματα που ακολούθησαν– όμως δεν θεωρήθηκαν αρκετά σημαντικά ώστε να υπάρξει έστω και μία απλή αναφορά. Έναν χρόνο μετά, στο *London Review of Books*, ο αναγνωρισμένος ιστορικός Μαρκ Μαζάουερ επεσήμανε την αμερικανική «κακομεταχείριση των Γηγενών Αμερικανών», χωρίς να υπάρξει, για άλλη μια φορά, κανένα σχόλιο.³² Άραγε θα αποδεχόμασταν τη λέξη «κακομεταχείριση» για αντίστοιχα εγκλήματα που θα διέπρατταν οι εχθροί μας;

Η σημασία της 11ης Σεπτεμβρίου

Αν η ευθύνη των διανοούμενων αφορά την ηθική τους υποχρέωση ως αξιοπρεπών ανθρώπων που είναι σε θέση να χρησιμοποιούν το προνόμιο και το κύρος τους για να προωθήσουν τα ζητήματα της ελευθερίας, της δικαιοσύνης, του οίκτου και της ειρήνης –και να μιλήσουν όχι μόνο για τις καταχρήσεις των εχθρών μας αλλά, το σημαντικότερο, για τα εγκλήματα στα οποία εμπλεκόμαστε εμείς και μπορούμε να τα περιορίσουμε ή να τα εξαλείψουμε αν το επιλέξουμε– τι να σκεφτούμε για την 11η Σεπτεμβρίου;

Η ιδέα ότι η 11η Σεπτεμβρίου «άλλαξε τον κόσμο» είναι ευρέως διαδεδομένη και μάλιστα εύλογα. Τα γεγονότα εκείνης της μέρας σίγουρα είχαν τεράστιες συνέπειες, στο εσωτερικό και διεθνώς. Μία από αυτές ήταν ότι οδήγησαν τον πρόεδρο Μπους να επαναφέρει τον πόλεμο κατά της τρομοκρατίας του Ρήγκαν –

ο πρώτος είχε ουσιαστικά «εξαφανιστεί», για να δανειστώ τον χαρακτηρισμό των αγαπημένων μας δολοφόνων και βασανιστών της Λατινικής Αμερικής, επειδή, κατά τα φαινόμενα, τα αποτελέσματά του δεν ταίριαζαν με την εικόνα που προτιμάμε να έχουμε για μας. Μία άλλη συνέπεια ήταν η εισβολή στο Αφγανιστάν και κατόπιν στο Ιράκ και, πιο πρόσφατα, διάφορες στρατιωτικές επεμβάσεις σε αρκετές άλλες χώρες της περιοχής, όπως και οι τακτικές απειλές για επίθεση στο Ιράν («τα πάντα είναι πιθανά», σύμφωνα με τη φράση που χρησιμοποιείται συχνά). Το κόστος, από κάθε άποψη, υπήρξε τεράστιο. Αυτό οδηγεί σε ένα ερώτημα που δεν τίθεται εδώ για πρώτη φορά: υπήρχε εναλλακτική λύση;

Ένας αριθμός αναλυτών έχει παρατηρήσει ότι ο Μπιν Λάντεν σημείωσε σημαντικές επιτυχίες στον πόλεμο του κατά των Ηνωμένων Πολιτειών. «Επανειλημμένα εκτιμούσε ότι ο μόνος τρόπος για να εκδιώξει τις ΗΠΑ από τον μουσουλμανικό κόσμο και να νικήσει τους σατράπηδες τους ήταν να παρασύρει τους Αμερικανούς σε μια σειρά από μικρότερες αλλά κοστοβόρες πολεμικές συρράξεις που θα τους οδηγούσαν τελικά στη χρεοκοπία» όπως γράφει ο δημοσιογράφος Έρικ Μαργκολίς. «Οι Ηνωμένες Πολιτείες, αρχικά με τον Τζορτζ Γ. Μπους και στη συνέχεια με τον Μπαράκ Ομπάμα, έσπευσαν να πέσουν στην παγίδα του Μπιν Λάντεν [...] Οι τρομακτικά υπερβολικές στρατιωτικές δαπάνες και ο εθισμός στα χρέη [...] ίσως είναι η πιο ολέθρια κληρονομιά του ανθρώπου που πίστευε ότι μπορούσε να νικήσει τις Ηνωμένες Πολιτείες».³³ Μία έκθεση από το Πρόγραμμα Πολεμικών Δαπανών, από το Ινστιτούτο Γουότσον για τις Διεθνείς και Δημόσιες Σχέσεις του Πα-

νεπιστημίου Μπράουν, υπολογίζει ότι ο τελικός λογαριασμός θα ανέλθει στα 3,2-4 τρισεκατομμύρια δολάρια.³⁴ Ένα πραγματικά εντυπωσιακό επίτευγμα από πλευράς Μπιν Λάντεν.

Η πρόθεση της Ουάσιγκτον να σπεύσει στην παγίδα του Μπιν Λάντεν φάνηκε από την πρώτη στιγμή. Ο Μάικλ Σούερ, ανώτερος αναλυτής της CIA και υπεύθυνος της επιχείρησης για τον εντοπισμό του Μπιν Λάντεν από το 1996 ως το 1999, έγραψε: «Ο Μπιν Λάντεν ήταν ακριβής όταν έλεγε στην Αμερική για ποιους λόγους έχει κηρύξει τον πόλεμο εναντίον μας». Ο επικεφαλής της Αλ Κάιντα, συνέχιζε ο Σούερ, «είχε ως στόχο να μεταβάλει δραστικά τις πολιτικές των ΗΠΑ και της Δύσης προς τον ισλαμικό κόσμο».

Και, όπως εξηγεί ο Σούερ, σε μεγάλο βαθμό ο Μπιν Λάντεν το πέτυχε. «Οι στρατιωτικές δυνάμεις και οι πολιτικές των ΗΠΑ ολοκληρώνουν τη ριζοσπαστικοποίηση του ισλαμικού κόσμου, κάτι που ο Μπιν Λάντεν προσπαθούσε να κάνει με σημαντική αλλά ατελή επιτυχία από τις αρχές της δεκαετίας του 1990. Ως εκ τούτου, θεωρώ ότι μπορούμε δικαίως να συμπεράνουμε πως οι Ηνωμένες Πολιτείες της Αμερικής παραμένουν ο μόνος απαραίτητος σύμμαχος του Μπιν Λάντεν».³⁵ Αναμφίβολα, η κατάσταση παραμένει ίδια και μετά τον θάνατό του.

Έχουμε λόγους να πιστεύουμε ότι το κίνημα των τζιχαντιστών θα μπορούσε να διαιρεθεί και να υπονομευτεί μετά την επίθεση της 11ης Σεπτεμβρίου, η οποία επικρίθηκε δριμύτατα στους κόλπους του κινήματος. Επιπλέον, εκείνο το «έγκλημα κατά της ανθρωπότητας», όπως δικαίως χαρακτηρίστηκε, θα μπορούσε να προσεγγιστεί ως τέτοιο, οδηγώντας σε μια διεθνή επι-

χειρήρηση για τη σύλληψη των πιθανών υπόπτων. Η πιθανότητα αναγνωρίστηκε στον άμεσο απόηχο της επίθεσης, όμως η ιδέα δεν αξιολογήθηκε καν από όσους λάμβαναν τις αποφάσεις στην Ουάσιγκτον. Φαίνεται πως δεν δόθηκε η παραμικρή σημασία στην επιφυλακτική προσφορά των Ταλιμπάν – δεν θα μάθουμε ποτέ πόσο σοβαρή ήταν η πρόταση– να οδηγήσουν τους ηγέτες της Αλ Κάιντα ενώπιον του δικαστηρίου.

Εκείνη την περίοδο, συμφωνούσα με το συμπέρασμα του Ρόμπερτ Φισκ ότι το φρικτό έγκλημα της 11ης Σεπτεμβρίου διαπράχθηκε με «μοχθηρία και απίστευτη αναλγησία» – μία ακριβής άποψη. Το έγκλημα θα μπορούσε να είναι ακόμα χειρότερο: φανταστείτε αν το αεροσκάφος της Πτήσης 93, που οι θαρραλέοι επιβάτες του το έριξαν στην Πενσυλβάνια, είχε χτυπήσει τον Λευκό Οίκο, σκοτώνοντας τον πρόεδρο. Φανταστείτε αν όσοι διέπραξαν το έγκλημα σχεδίαζαν και κατάφεραν να επιβάλουν μια στρατιωτική δικτατορία που θα σκότωνε χιλιάδες και θα βασάνιζε δεκάδες χιλιάδες άτομα. Φανταστείτε αν η δικτατορία αυτή δημιουργούσε, με την υποστήριξη των εγκληματιών, ένα διεθνές τρομοκρατικό κέντρο που θα βοηθούσε στην εγκατάσταση παρόμοιων καθεστώτων βασιανισμού και τρόμου παντού, και, ως κερασάκι στην τούρτα, θα έφερνε μία ομάδα οικονομολόγων –ας τους πούμε «Τα παιδιά από την Κανταχάρ»– που θα οδηγούσαν τάχιστα την οικονομία σε μία από τις χειρότερες υφέσεις στην ιστορία της. Κάτι τέτοιο, προφανώς, θα ήταν πολύ χειρότερο από την 11η Σεπτεμβρίου.

Όπως θα έπρεπε κανονικά να γνωρίζουμε, δεν πρόκειται για κάποιο νοητικό πείραμα. Συνέβη. Αναφέρομαι φυσικά σε εκείνο που, στη Λατινική Αμερική, χαρα-

κτηρίζεται συχνά ως «η πρώτη 11η Σεπτεμβρίου»: ήταν 11 Σεπτεμβρίου του 1973 όταν οι Ηνωμένες Πολιτείες κατάφεραν μετά από επισταμένες προσπάθειες να ανατρέψουν τη δημοκρατική κυβέρνηση του Σαλβαδόρ Αλιέντε στη Χιλή, μέσω ενός στρατιωτικού πραξικοπήματος που έφερε στην εξουσία το φριχτό καθεστώς του Αουγκούστο Πινοσέτ. Στη συνέχεια, η δικτατορία κάλεσε «Τα παιδιά από το Σικάγο» –οικονομολόγους που είχαν σπουδάσει στο Πανεπιστήμιο του Σικάγου– για να αναμορφώσουν την οικονομία της Χιλής. Σκεφτείτε την οικονομική καταστροφή, τα βασανιστήρια και τις απαγωγές και πολλαπλασιάστε τον αριθμό των θυμάτων επί είκοσι πέντε προκειμένου να φτάσετε στους αντίστοιχους αριθμούς για τις ΗΠΑ, και θα καταλάβετε πόσο πιο ολέθρια ήταν η πρώτη 11η Σεπτεμβρίου.

Στόχος της ανατροπής, σύμφωνα με τα λεγόμενα της κυβέρνησης Νίξον, ήταν η εξόντωση του «ιού» που ίσως ενθάρρυνε όλους εκείνους τους «ξένους που θέλουν να μας πηδήξουν» – να μας πηδήξουν προσπαθώντας να ανακτήσουν τον έλεγχο των δικών τους πόρων και, γενικότερα, να ακολουθήσουν μία πολιτική ανεξάρτητης ανάπτυξης που δεν άρεσε στην Ουάσιγκτον. Στο φόντο υπήρχε το συμπέρασμα του Συμβουλίου Εθνικής Ασφάλειας του Νίξον πως αν οι Ηνωμένες Πολιτείες δεν μπορούσαν να ελέγξουν τη Λατινική Αμερική, δεν ήταν δυνατόν να περιμένουν ότι «θα κατάφερναν να επιβάλουν την τάξη σε άλλα σημεία του πλανήτη». Η «αξιοπιστία» της Ουάσιγκτον θα υπονομευόταν, όπως το έθεσε ο Χένρυ Κίσσινγκερ.

Η πρώτη 11η Σεπτεμβρίου, σε αντίθεση με τη δεύτερη, δεν άλλαξε τον κόσμο. Δεν είχε «διαίτερες συνέπειες», όπως διαβεβαίωνε ο Κίσσινγκερ το αφεντι-

κό του λίγες μέρες μετά. Και αν κρίνουμε από τον τρόπο που έχει περάσει στη συμβατική ιστορία, τα λεγόμενά του μάλλον επιβεβαιώνονται, παρόλο που οι επιζήσαντες ίσως έχουν διαφορετική άποψη.

Αυτό το χωρίς ιδιαίτερες συνέπειες γεγονός δεν εξαντλείται στο στρατιωτικό πραξικόπημα που κατέστρεψε τη Χιλιανή Δημοκρατία και οδήγησε σε όσα τρομακτικά συνέβησαν στη συνέχεια. Όπως αναφέρθηκε ήδη, η πρώτη 11η Σεπτεμβρίου ήταν μόνο μία πράξη στο δράμα που ξεκίνησε το 1962, όταν ο Κέννεντυ άλλαξε την αποστολή των στρατιωτικών δυνάμεων της Λατινικής Αμερικής, που πλέον ήταν υπεύθυνες για την «εσωτερική ασφάλεια». Το συντριπτικό αποτέλεσμα δεν είχε ιδιαίτερες συνέπειες, ένα γνώριμο μοτίβο όταν τη διαφύλαξη της Ιστορίας αναλαμβάνουν οι υπεύθυνοι διανοούμενοι.

Οι διανοούμενοι και οι επιλογές τους

Επιστρέφοντας στις δύο κατηγορίες διανοούμενων, μοιάζει να ισχύει ιστορικά σε παγκόσμιο επίπεδο ότι οι κομφορμιστές διανοούμενοι, όσοι υποστηρίζουν τους στόχους της κρατικής εξουσίας και αγνοούν ή εκλογικεύουν τα κρατικά εγκλήματα, απολαμβάνουν τιμές και προνόμια στις δικές τους κοινωνίες, ενώ όσοι είναι προσηλωμένοι στις αξίες τιμωρούνται, με τον έναν ή τον άλλο τρόπο. Το μοτίβο ανάγεται στις πρώιμες ιστορικές αναφορές. Ο άνθρωπος που κατηγορήθηκε ότι διαφθείρει τη νεολαία της Αθήνας ήταν εκείνος που ήπιε το κώνειο, όπως αντίστοιχα οι ντρεΰφουσικοί κατηγορήθηκαν ότι «διαφθείρουν τις ψυχές και, συν τω

χρόνω, την κοινωνία συνολικά», ενώ τη δεκαετία του 1960 όσοι διανοούμενοι ήταν προσηλωμένοι στις αξίες κατηγορούνταν ότι παρεμβαίνουν στην «κατήχηση των νέων».³⁶ Στις εβραϊκές γραφές υπάρχουν μορφές που, σύμφωνα με τα σύγχρονα πρότυπα, θεωρούνται αποστάτες διανοούμενοι, και στις μεταφράσεις στα αγγλικά αναφέρονται ως «προφήτες». Εξόργιζαν το κατεστημένο με την επικριτική γεωπολιτική ανάλυσή τους, την καταδίκη των εγκλημάτων των ισχυρών, τα αιτήματά τους για δικαιοσύνη και για τη φροντίδα των φτωχών και των κατατρεγμένων. Ο βασιλιάς Έιχαμπ, ο πιο κακός από όλους τους βασιλείς, αποκήρυξε τον προφήτη Ηλία ως πολέμιο του Ισραήλ – ο πρώτος «αντισημίτης Εβραίος», ή «αντιαμερικανός» σύμφωνα με το σύγχρονο αντίστοιχο. Οι προφήτες αντιμετώπιζονταν με σκληρότητα, σε αντίθεση με τους κόλακες της αυλής, που αργότερα θα καταδικάζονταν ως ψευδοπροφήτες. Το μοτίβο είναι κατανοητό. Το αντίθετο θα αποτελούσε έκπληξη.

Όσο για την ευθύνη των διανοούμενων, κατά τη γνώμη μου αρκεί να ειπωθούν μερικές απλές αλήθειες: οι διανοούμενοι συνήθως έχουν προνόμια: τα προνόμια δημιουργούν ευκαιρίες και οι ευκαιρίες συνοδεύονται από ευθύνες. Ο καθένας κάνει τις επιλογές του.

ΤΡΟΜΟΚΡΑΤΕΣ ΚΑΤΑΖΗΤΟΥΜΕΝΟΙ ΣΕ ΟΛΟ ΤΟΝ ΚΟΣΜΟ

Στις 13 Φεβρουαρίου 2008 ο Ιμάντ Μουγκνίγιε, υψηλόβαθμος αξιωματικός της Χεζμπολά, δολοφονήθηκε στη Δαμασκό. «Ο κόσμος μας είναι πιο ασφαλής χωρίς αυτόν» είπε ο εκπρόσωπος του Στέιτ Ντιπάρτμεντ Σον ΜακΚόρμακ. «Με τον έναν ή τον άλλο τρόπο, η δικαιοσύνη αποδόθηκε».¹ Ο επικεφαλής της Εθνικής Υπηρεσίας Πληροφοριών Μάικ ΜακΚόνελ πρόσθεσε ότι ο Μουγκνίγιε «ευθυνόταν για περισσότερους θανάτους Αμερικανών και Ισραηλινών από οποιονδήποτε άλλο τρομοκράτη, με εξαίρεση τον Οσάμα Μπιν Λάντεν».²

Και στο Ισραήλ χάρηκαν ιδιαίτερα, καθώς «ένα από τα πλέον καταζητούμενα άτομα από τις ΗΠΑ και το Ισραήλ» κατέληξε να τιμωρείται, σύμφωνα με τους *Financial Times* του Λονδίνου.³ Κάτω από τον τίτλο «Ένας μαχητής καταζητούμενος σε όλο τον κόσμο», ένα συνοδευτικό άρθρο ανέφερε ότι μετά την 11η Σεπτεμβρίου ο Μουγκνίγιε είχε «δώσει τη θέση του στον Οσάμα Μπιν Λάντεν στη σχετική λίστα», με αποτέλεσμα να βρίσκεται μόλις στη δεύτερη θέση «των πλέον καταζητούμενων τρομοκρατών στον κόσμο».⁴

Η ορολογία είναι αρκετά ακριβής, σύμφωνα με τους

κανόνες της αγγλο-αμερικανικής ατζέντας, που ορίζει τον «κόσμο» ως την πολιτική τάξη σε Ουάσιγκτον και Λονδίνο (και όπου τυχαίνει να συμφωνούν μαζί τους σε συγκεκριμένα ζητήματα). Για παράδειγμα, είναι συνηθισμένο να διαβάξεις ότι ο «κόσμος» υποστήριζε πλήρως τον Τζορτζ Μπους όταν διέταξε τον βομβαρδισμό του Αφγανιστάν. Αυτό μπορεί να ισχύει για τον δικό τους «κόσμο», όχι όμως για τον κόσμο γενικότερα, όπως αποκάλυπτε μία διεθνής έρευνα κοινής γνώμης μετά την ανακοίνωση των βομβαρδισμών. Η υποστήριξη σε παγκόσμιο επίπεδο ήταν ελάχιστη. Στη Λατινική Αμερική, που έχει μια κάποια εμπειρία από τη συμπεριφορά των ΗΠΑ, η στήριξη ήταν από 2% στο Μεξικό μέχρι 16% στον Παναμά, και η στήριξη αυτή είχε ως όρους την ταυτοποίηση των δραστών (οχτώ μήνες μετά δεν είχαν ακόμα ταυτοποιηθεί, όπως ανέφερε το FBI), όπως και το να μην πληγεί ο άμαχος πληθυσμός (που τελικά δέχτηκε άμεσα επίθεση).⁵ Ο κόσμος πρόκρινε με συντριπτική πλειοψηφία τα διπλωματικά/νομικά μέσα, τα οποία όμως απέρριπτε χωρίς δεύτερη κουβέντα ο «κόσμος».

Ακολουθώντας τα ίχνη της τρομοκρατίας

Αν ο «κόσμος» λάμβανε υπόψη του τον κόσμο, ίσως διαπιστώναμε ότι υπάρχουν ορισμένοι άλλοι υποψήφιοι για τον τιμητικό τίτλο του πλέον μισητού αρχιεγκληματία. Σίγουρα μπορούμε να αποκομίσουμε πολλά αν αναρωτηθούμε για ποιον λόγο συμβαίνει αυτό.

Οι *Financial Times* ανέφεραν ότι οι περισσότερες κατηγορίες εναντίον του Μουγκίνιγε ήταν ανεπιβεβαί-

ωτες, όμως «μία από τις ελάχιστες φορές που έχει εξακριβωθεί πέραν πάσης αμφιβολίας η εμπλοκή του [ήταν] στην αεροπειρατεία ενός σκάφους της TWA το 1985, όπου σκοτώθηκε ένας δύτες του αμερικανικού Ναυτικού».⁶ Ήταν μία από τις δύο τρομοκρατικές θηριωδίες που οδήγησαν τους συντάκτες των εφημερίδων να επιλέξουν σε μία δημοσκόπηση για το κορυφαίο γεγονός του 1985 την τρομοκρατία στη Μέση Ανατολή· η άλλη ήταν η πειρατεία στο επιβατηγό κρουαζιερόπλοιο Ακίλλε Λάουρο, όπου δολοφονήθηκε άγρια ένας Αμερικανός καθηλωμένος σε αναπηρικό καροτσάκι, ο Λίον Κλινγκόφερ.⁷ Τα γεγονότα αυτά αντανακλούν την άποψη του «κόσμου». Ο υπόλοιπος κόσμος ίσως να έβλεπε τα πράγματα κάπως διαφορετικά.

Η πειρατεία στο Ακίλλε Λάουρο έγινε ως αντίποινα για τον βομβαρδισμό της Τυνησίας, που είχε διατάξει μία βδομάδα πριν ο Ισραηλινός πρωθυπουργός Σιμόν Πέρες. Μεταξύ άλλων θηριωδιών, οι αεροπορικές δυνάμεις του Ισραήλ σκότωσαν εβδομήντα πέντε Τυνήσιους και Παλαιστίνιους με έξυπνες βόμβες που κυριολεκτικά τους κομματιάσαν, όπως ανέφερε παραστατικά από το πεδίο ο διακεκριμένος Ισραηλινός δημοσιογράφος Αμνόν Καπελιούκ.⁸ Η Ουάσιγκτον συνεργάστηκε παραλείποντας να προειδοποιήσει τους Τυνήσιους συμμάχους της ότι τα βομβαρδιστικά προσέγγιζαν τη χώρα, παρόλο που ο Έκτος Στόλος και οι υπηρεσίες πληροφοριών των ΗΠΑ δεν υπήρχε περίπτωση να μη γνωρίζουν για την επικείμενη επίθεση. Ο υπουργός Εξωτερικών Τζορτζ Σουλτς ενημέρωσε τον Ισραηλινό Υπουργό Εξωτερικών Γιτζάκ Σαμίρ ότι η Ουάσιγκτον «αντιμετωπίζει με μεγάλη κατανόηση την ενέργεια των Ισραηλινών», την οποία, προς γενική επιδο-

κιμασία, χαρακτήρισε «νόμιμη αντίδραση» σε «τρομοκρατικές επιθέσεις».⁹ Μερικές μέρες μετά, το Συμβούλιο Ασφαλείας του ΟΗΕ καταδίκασε ομόφωνα τον βομβαρδισμό ως «ένοπλη επιθετική ενέργεια» (με τις Ηνωμένες Πολιτείες να απέχουν).¹⁰ Η «επιθετική ενέργεια» είναι, φυσικά, πολύ πιο σοβαρό έγκλημα από τη διεθνή τρομοκρατία. Ωστόσο, ας αντιμετωπίσουμε καλόπιστα τις Ηνωμένες Πολιτείες και το Ισραήλ και ας περιοριστούμε σε λιγότερο σοβαρές κατηγορίες εναντίον των ηγεσιών τους.

Λίγες μέρες αργότερα, ο Πέρες επισκέφθηκε την Ουάσιγκτον για να συμβουλευτεί τον κυριότερο διεθνή τρομοκράτη της εποχής, τον Ρόναλντ Ρήγκαν, που καταδίκασε «τη διαβολική μάστιγα της τρομοκρατίας», δεχόμενος για άλλη μια φορά τις επιδοκιμασίες του «κόσμου».¹¹

Οι «τρομοκρατικές επιθέσεις» που οι Σουλτς και Πέρες χρησιμοποίησαν ως πρόσχημα για τον βομβαρδισμό της Τύνιδας ήταν οι δολοφονίες τριών Ισραηλινών στη Λάρνακα της Κύπρου. Οι δράστες, όπως παραδέχτηκε το Ισραήλ, δεν είχαν καμία σχέση με την Τύνιδα, ίσως όμως είχαν διασυνδέσεις με τη Συρία.¹² Ωστόσο, η Τύνιδα ήταν προτιμότερη ως στόχος· ήταν ανοχύρωτη, σε αντίθεση με τη Δαμασκό. Επιπλέον, υπήρχε άλλο ένα όφελος: εκεί μπορούσαν να σκοτωθούν περισσότεροι εξόριστοι Παλαιστίνιοι.

Από την πλευρά τους, οι δράστες των δολοφονιών στη Λάρνακα τις θεωρούσαν αντίποινα. Ήταν μία αντίδραση στις τακτικές ισραηλινές πειρατείες σε διεθνή ύδατα, με πολλούς νεκρούς – ενώ ακόμα περισσότεροι έπεφταν θύματα απαγωγής και συνήθως κρατούνταν για μεγάλα διαστήματα στις ισραηλινές φυλακές χω-

ρίς να τους απαγγέλλονται κατηγορίες. Η πλέον διαβόητη από αυτές τις φυλακές ήταν η μυστική φυλακή/χώρος βασανιστηρίων Εγκατάσταση 1391. Αρκετά στοιχεία για αυτήν αναφέρονται στον ισραηλινό και στον διεθνή τύπο.¹³ Φυσικά, τα τακτικά εγκλήματα των Ισραηλινών είναι γνωστά στους συντάκτες των μέσων ενημέρωσης στις Ηνωμένες Πολιτείες και, κατά καιρούς, αναφέρονται φευγαλέα.

Η δολοφονία του Κλινγκόφερ αντιμετωπίστηκε με τρόπο και είναι ιδιαίτερα διάσημη. Αποτέλεσε βασικό θέμα μιας αναγνωρισμένης όπερας και μιας τηλεταινίας, όπως και πολλών σοκαρισμένων σχολίων που αποδοκίμαζαν τη βαρβαρότητα των Παλαιστινίων, οι οποίοι κατά καιρούς έχουν χαρακτηριστεί «δικέφαλα κτήνη» (από τον Ισραηλινό πρωθυπουργό Μέναχεμ Μπέγκιν), «ναρκωμένες κατσαρίδες που τριγυρίζουν σε ένα μπουκάλι» (από τον Αρχηγό των Ισραηλινών Ενόπλων Δυνάμεων Ραφαέλ Εϊτάν), «σαν ακρίδες, σε σύγκριση μ' εμάς» που τα κεφάλια τους πρέπει να τα «λιώνουμε στα βράχια και στους τοίχους» (από τον πρωθυπουργό Γιτζάκ Σαμίρ) – ή, συχνότερα, απλώς «Araboushim», που στην αρχή είναι το αντίστοιχο των χαρακτηρισμών «βρομοεβραίος» ή «αράπης».¹⁴

Έτσι λοιπόν, μετά από μία ιδιαίτερα άθλια επίδειξη ισχύος και στοχευμένης ταπείνωσης από τους εποίκους και τον στρατό στην πόλη Χαλχούλ της Δυτικής Όχθης τον Δεκέμβριο του 1982, που προκάλεσε την αποδοκιμασία ακόμα και των ισραηλινών γερακιών, ο πολύ γνωστός στρατιωτικός/πολιτικός αναλυτής Γιόραμ Πέρι έγραψε απογοητευμένος ότι ένας «στόχος του στρατού σήμερα [είναι να] συντρίψει τα δικαιώματα αθώων ανθρώπων μόνο και μόνο επειδή είναι Ara-

boushim και κατοικούν σε περιοχές που ο Θεός υποσχέθηκε σ' εμάς», στόχος που κατέστη πολύ πιο επιτακτικός και εκτελέστηκε με πολύ μεγαλύτερη βαρβαρότητα όταν οι Araboushim άρχισαν να «σηκώνουν κεφάλι» λίγα χρόνια αργότερα.¹⁵

Μας είναι εύκολο να αξιολογήσουμε την ειλικρίνεια των συναισθημάτων που εκφράστηκαν για τη δολοφονία του Κλινγκόφερ. Ωστόσο, είναι απαραίτητο να διερευνήσουμε την αντίδραση σε αντίστοιχα εγκλήματα των Ισραηλινών που υποστηρίχθηκαν από τις ΗΠΑ. Πάρτε για παράδειγμα τη δολοφονία τον Απρίλιο του 2002 δύο ανάπηρων Παλαιστινίων, του Κεμάλ Ζουγκάουερ και του Τζαμάλ Ρασίντ, από τις ισραηλινές δυνάμεις που είχαν εισβάλει στον καταυλισμό προσφύγων της Τζενίν στη Δυτική Όχθη. Το συντετριμμένο σώμα του Ζουγκάουερ και ό,τι απέμεινε από το αναπηρικό καροτσάκι του βρέθηκαν από Βρετανούς δημοσιογράφους, μαζί με τα υπολείμματα της λευκής σημαίας που κρατούσε όταν τον πυροβόλησαν θανάσιμα καθώς προσπαθούσε να ξεφύγει από τα ισραηλινά άρματα μάχης, που στη συνέχεια πέρασαν από πάνω του, ανοίγοντας στα δύο το κεφάλι του και ακρωτηριάζοντας τα χέρια και τα πόδια του.¹⁶ Ο Τζαμάλ Ρασίντ συνετρίβη στο δικό του καροτσάκι όταν μία από τις τεράστιες μπουλντόζες Caterpillar με τις οποίες έχουν εφοδιάσει οι ΗΠΑ το Ισραήλ γκρέμισε το σπίτι του στην Τζενίν ενώ η οικογένειά του βρισκόταν μέσα.¹⁷ Η διαφορετική αντίδραση, ή μάλλον η έλλειψη αντίδρασης, είναι τόσο συνηθισμένη και εύγλωττη ώστε τα σχόλια περιττεύουν.

Παγιδεύσεις αυτοκινήτων και «τρομοκράτες χωρικοί»

Ο βομβαρδισμός της Τύνιδας το 1985 ήταν ξεκάθαρα ένα απείρως πιο σοβαρό τρομοκρατικό έγκλημα, τόσο από την πειρατεία στο Ακίλλε Λάουρο όσο και από το έγκλημα του Μουγνίγιε για το οποίο είχε «εξακριβωθεί πέραν πάσης αμφιβολίας η εμπλοκή του».¹⁸ Όμως, ακόμα και ο βομβαρδισμός της Τύνιδας είχε ανταγωνιστές για το βραβείο της χειρότερης τρομοκρατικής θηριωδίας στη Μέση Ανατολή το κομβικό έτος του 1985.

Ένας διεκδικητής ήταν η έκρηξη παγιδευμένου αυτοκινήτου στη Βηρυτό ακριβώς έξω από ένα τέμενος, όπου τα εκρηκτικά είχαν προγραμματιστεί να πυροδοτηθούν κατά την αναχώρηση των πιστών μετά την προσευχή της Παρασκευής. Σκοτώθηκαν 80 άτομα και τραυματίστηκαν άλλα 256.¹⁹ Τα θύματα ήταν στην πλειοψηφία τους κοπέλες και γυναίκες που έφευγαν από το τέμενος, αν και η σφοδρότητα της έκρηξης «απανθράκωσε μωρά στις κούνιες τους», «σκότωσε μια νύφη που αγόραζε τα προικιά της» και «εκσφενδόνισε στον αέρα τρία παιδιά που επέστρεφαν στο σπίτι τους από το τέμενος». Επιπλέον «προξένησε μεγάλες καταστροφές στον κεντρικό δρόμο του πυκνοκατοικημένου προαστίου» της Δυτικής Βηρυτού, όπως ανέφερε τρία χρόνια μετά η Νόρα Μπουστάνυ στη *Washington Post*.²⁰

Στόχος της επίθεσης ήταν ο σιίτης κληρικός Σαγιέντ Μοχάμεντ Χουσεΐν Φαντλάλα, που κατάφερε να γλιτώσει. Η έκρηξη πραγματοποιήθηκε από τη CIA του Ρήγκαν και τους Σαουδάραβες συμμάχους της, με τη βοήθεια της Βρετανίας, ενώ είχε την έγκριση του διευθυντή της CIA Ουίλλιαμ Κέισυ, σύμφωνα με την αναφορά του δημοσιογράφου της *Washington Post* Μπομπ

Γούντγουορντ στο βιβλίο του *Veil: The Secret Wars of the CIA, 1981-1987*. Ελάχιστα είναι γνωστά πέρα από τα πραγματικά περιστατικά, χάρη στην αυστηρή προσήλωση στο δόγμα ότι δεν ερευνάμε τα δικά μας εγκλήματα (εκτός και αν είναι υπερβολικά εξόφθαλμα για να τα καταπνίξουμε και η έρευνα μπορεί να περιοριστεί σε ορισμένα χαμηλόβαθμα «σάπια μήλα» που, δυστυχώς, «βγήκαν εκτός ελέγχου»).

Τρίτος υποψήφιος για το βραβείο τρομοκρατίας στη Μέση Ανατολή το 1985 ήταν οι επιχειρήσεις «Σιδερένια Γροθιά» του πρωθυπουργού Πέρες σε περιοχές του νότιου Λιβάνου, οι οποίες εκείνη την εποχή βρίσκονταν υπό την κατοχή του Ισραήλ, κατά παράβαση των αποφάσεων του Συμβουλίου Ασφαλείας. Στόχος τους ήταν οι «τρομοκράτες χωρικοί», όπως τους αποκαλούσε η διοίκηση των Ισραηλινών.²¹ Τα εγκλήματα του Πέρες σε αυτή την περίπτωση έφτασαν σε ακόμη πιο χαμηλά επίπεδα «σκόπιμης βαναυσότητας και αυθαίρετων δολοφονιών», σύμφωνα με τα λεγόμενα ενός δυτικού διπλωμάτη που γνώριζε την περιοχή, εκτίμηση που υποστηρίζεται επαρκώς από τα επιτόπια ρεπορτάζ.²² Ωστόσο, δεν ενδιαφέρουν τον «κόσμο», με αποτέλεσμα να μην έχουν διερευνηθεί, ακολουθώντας τις συνήθεις συμβάσεις. Για άλλη μια φορά μπορούμε κάλλιστα να αναρωτηθούμε αν τα εγκλήματα αυτά εμπύπτουν στην κατηγορία της διεθνούς τρομοκρατίας ή στο πολύ πιο σοβαρό έγκλημα της επιθετικής ενέργειας, όμως για άλλη μια φορά ας μη σπεύσουμε να είμαστε μεροληπτικοί κατά του Ισραήλ και των υποστηρικτών του στην Ουάσιγκτον και ας αρκεστούμε στη λιγότερο αυστηρή κατηγορία.

Αυτά είναι ορισμένα από τα περιστατικά που θα

μπορούσαν να σκεφτούν οι άνθρωποι σε άλλα μέρη του κόσμου, διαβάζοντας για τη «μία από τις ελάχιστες φορές» που ο Ιμάντ Μουγκνίγιε ενεπλάκη πέραν πάσης αμφιβολίας σε κάποιο τρομοκρατικό έγκλημα.

Οι Ηνωμένες Πολιτείες κατηγορούν επίσης τον Μουγκνίγιε ως υπεύθυνο για τις καταστροφικές διπλές επιθέσεις αυτοκτονίας με παγιδευμένα οχήματα στις στρατιωτικές εγκαταστάσεις όπου διέμεναν Αμερικανοί πεζοναύτες και Γάλλοι αλεξιπτωτιστές στον Λίβανο το 1983, όπου σκοτώθηκαν 241 πεζοναύτες και 58 αλεξιπτωτιστές, καθώς και για μία προηγούμενη επίθεση στην πρεσβεία των ΗΠΑ στη Βηρυτό, με 63 νεκρούς, ένα ιδιαίτερα σοβαρό πλήγμα καθώς βρισκόταν σε εξέλιξη μία συνάντηση αξιωματούχων της CIA.²³ Ωστόσο, οι *Financial Times* θεωρούν υπεύθυνη της επίθεσης την Ισλαμική Τζιχάντ, όχι τη Χεζμπολά.²⁴ Ο Φάουαζ Τζέρτζες, ένας από τους κορυφαίους μελετητές των κινημάτων της τζιχάντ και του Λιβάνου, έχει γράψει ότι την ευθύνη ανέλαβε «μία άγνωστη οργάνωση με την ονομασία Ισλαμική Τζιχάντ».²⁵ Μία φωνή που μιλούσε κλασικά αραβικά κάλεσε όλους τους Αμερικανούς να εγκαταλείψουν τον Λίβανο, αλλιώς τους περίμενε ο θάνατος. Κάποιοι ισχυρίζονται ότι ο Μουγκνίγιε ήταν επικεφαλής της Ισλαμικής Τζιχάντ εκείνη την περίοδο, απ' όσο γνωρίζω όμως δεν υπάρχουν αρκετά στοιχεία που να τεκμηριώνουν κάτι τέτοιο.

Ο κόσμος δεν ρωτήθηκε για το ζήτημα, όμως είναι πιθανό να εμφανιζόταν μάλλον απρόθυμος να χαρακτηρίσει μία επίθεση σε στρατιωτική βάση σε ξένη χώρα ως «τρομοκρατική», ειδικά από τη στιγμή που οι δυνάμεις των ΗΠΑ και της Γαλλίας πραγματοποιούσαν διαρκώς ναυτικούς βομβαρδισμούς και αεροπορικές επι-

δρομές στον Λίβανο, ενώ λίγο αργότερα οι Ηνωμένες Πολιτείες παρείχαν αποφασιστική στήριξη στην ισραηλινή εισβολή στον Λίβανο το 1982, που οδήγησε στον θάνατο είκοσι χιλιάδων ατόμων και κατέστρεψε το νότιο τμήμα της χώρας, καθώς και μεγάλο μέρος της Βηρυτού. Τελικά ανακλήθηκε από τον πρόεδρο Ρήγκαν, όταν οι διεθνείς αντιδράσεις δεν μπορούσαν πλέον να αγνοηθούν μετά τις σφαγές στη Σάμπρα και στη Σατίλα.²⁶

Στις Ηνωμένες Πολιτείες, η ισραηλινή εισβολή στον Λίβανο περιγράφεται τακτικά ως αντίδραση στις τρομοκρατικές επιθέσεις της Οργάνωσης για την Απελευθέρωση της Παλαιστίνης (PLO) στο βόρειο Ισραήλ από τις βάσεις της στον Λίβανο, με αποτέλεσμα να δικαιολογείται η ζωτική συμβολή μας σε αυτά τα σοβαρά εγκλήματα πολέμου. Στον πραγματικό κόσμο, στα σύνορα του Λιβάνου επικρατούσε ηρεμία επί έναν χρόνο, με εξαίρεση μια σειρά από ισραηλινές επιθέσεις, πολλές από αυτές δολοφονικές, σε μια προσπάθεια να προκαλέσουν κάποια αντίδραση από πλευράς PLO ώστε να χρησιμοποιηθεί ως πρόσχημα για την ήδη προγραμματισμένη εισβολή. Οι Ισραηλινοί σχολιαστές και ηγέτες της περιόδου δεν έκρυβαν τον πραγματικό στόχο: να περιφρουρήσουν την ισραηλινή κατοχή της Δυτικής Όχθης. Έχει ενδιαφέρον ότι το μοναδικό σοβαρό λάθος στο βιβλίο του Τζίμυ Κάρτερ *Palestine: Peace Not Apartheid* είναι η επανάληψη του προπαγανδιστικού κατασκευάσματος ότι οι επιθέσεις της PLO από τον Λίβανο αποτέλεσαν το κίνητρο της ισραηλινής εισβολής.²⁷ Το βιβλίο δέχθηκε σφοδρή κριτική και υπήρξαν αγωνιώδεις προσπάθειες προκειμένου να εντοπιστεί κάποια φράση ικανή να παρερμηνευτεί, όμως αυτό το εξόφθαλμο λάθος –το μοναδικό– αγνοήθηκε. Λογικό, αφού ικα-

νοποιούσε το κριτήριο της πιστής εφαρμογής των χρήσιμων δογματικών χαλκευμάτων.

Σκοτώνοντας χωρίς πρόθεση

Σύμφωνα με μία άλλη κατηγορία ο Μουγνίγιε ήταν ο «εγκέφαλος» της έκρηξης στην πρεσβεία του Ισραήλ στο Μπουένος Άιρες στις 17 Μαρτίου 1992, που κόστισε τη ζωή σε είκοσι εννιά άτομα, ως αντίδραση, σύμφωνα με τους *Financial Times*, στη «δολοφονία [από το Ισραήλ] του πρώην ηγέτη της Χεζμπολά Αμπάς Αλ-Μουσάουι στη διάρκεια αεροπορικής επιδρομής στον νότιο Λίβανο».²⁸ Σχετικά με τη δολοφονία, δεν υπάρχει λόγος για αναζήτηση στοιχείων: το Ισραήλ ανέλαβε υπερήφανα την ευθύνη. Όμως, η υπόλοιπη ιστορία ίσως να ενδιαφέρει τον κόσμο. Ο Αλ-Μουσάουι δολοφονήθηκε από ελικόπτερο (προσφορά των ΗΠΑ), πολύ πιο βόρεια από την παράνομη «ζώνη ασφαλείας» του Ισραήλ στον νότιο Λίβανο. Κατευθυνόταν προς τη Σιδώνα από το χωριό Τζιμπτσίτ, όπου είχε μιλήσει στο μνημόσυνο ακόμη ενός ιμάμη που είχαν σκοτώσει οι ισραηλινές δυνάμεις: η επίθεση με το ελικόπτερο στοίχισε επίσης τη ζωή της γυναίκας του και του πεντάχρονου παιδιού τους. Στη συνέχεια, το Ισραήλ χρησιμοποίησε άλλα αντίστοιχα ελικόπτερα για να επιτεθεί στο αυτοκίνητο που μετέφερε τους επιζώντες της πρώτης επίθεσης στο νοσοκομείο.²⁹

Μετά τη δολοφονία της οικογένειας, η Χεζμπολά «άλλαξε τους κανόνες του παιχνιδιού», όπως ενημέρωσε την ισραηλινή βουλή ο Γιτζάκ Ράμπιν.³⁰ Μέχρι τότε, δεν υπήρχαν εκτοξεύσεις πυραύλων κατά του Ισ-

ραήλ. Μέχρι τότε, σύμφωνα με τους κανόνες, το Ισραήλ μπορούσε να εξαπολύει κατά το δοκούν φονικές επιθέσεις οπουδήποτε στον Λίβανο και η Χεζμπολά απαντούσε μόνο στα λιβανέζικα εδάφη που είχε καταλάβει το Ισραήλ.

Μετά τη δολοφονία του ηγέτη της (και της οικογένειάς του), η Χεζμπολά άρχισε να απαντά στα ισραηλινά εγκλήματα στον Λίβανο, πλήττοντας με ρουκέτες το βόρειο Ισραήλ. Κάτι τέτοιο αποτελεί, φυσικά, μη ανεκτή τρομοκρατία, οπότε ο Ράμπιν προχώρησε στην εισβολή που ανάγκασε πεντακόσιες χιλιάδες άτομα να εγκαταλείψουν τις εστίες τους και στοίχισε τη ζωή σε πάνω από εκατό. Οι ανελέητες ισραηλινές επιθέσεις έφτασαν μέχρι και τον βόρειο Λίβανο.³¹

Στον νότο, το 80% των κατοίκων της Τύρου έφυγε, ενώ η Ναμπατίγια έγινε «πόλη φάντασμα».³² Το 70% του χωριού Τζιμπτσίτ καταστράφηκε, σύμφωνα με έναν εκπρόσωπο του ισραηλινού στρατού, που εξήγησε ότι στόχος ήταν «η ολοκληρωτική καταστροφή του χωριού εξαιτίας της σημασίας του για τον σιιτικό πληθυσμό του νότιου Λιβάνου». Ο ευρύτερος στόχος ήταν «να σβηστούν τα χωριά από προσώπου γης και να σπείρουμε την καταστροφή γύρω τους», όπως περιέγραψε την επιχείρηση ένας ανώτερος αξιωματικός της Βόρειας Διοίκησης του Ισραήλ.³³

Το Τζιμπτσίτ ίσως αποτελούσε συγκεκριμένο στόχο επειδή ήταν η ιδιαίτερη πατρίδα του σείχη Αμπντούλ Καρίμ Ομπεϊντ, που μερικά χρόνια νωρίτερα είχε πέσει θύμα απαγωγής και είχε μεταφερθεί στο Ισραήλ. Το σπίτι του Ομπεϊντ «δέχτηκε ευθεία βολή από πυραυλο», όπως ανέφερε ο Βρετανός δημοσιογράφος Ρόμπερτ Φισκ, «παρόλο που οι Ισραηλινοί υποτίθεται ότι

αναζητούσαν τη σύζυγο και τα τρία του παιδιά». Όσοι δεν κατάφεραν να διαφύγουν κρύφτηκαν τρομοκρατημένοι, έγραψε ο Μαρκ Νίκολσον στους *Financial Times*, «επειδή η όποια ορατή κίνηση εσωτερικά ή εξωτερικά των σπιτιών τους είναι πιθανό να προσελκύσει την προσοχή των Ισραηλινών στρατιωτών του Πυροβολικού που έβαλλαν επανειλημμένα και καταστροφικά σε επιλεγμένους στόχους». Υπήρχαν φορές που σε ορισμένα χωριά οι όλμοι έπεφταν με συχνότητα δέκα βλημάτων ανά λεπτό.³⁴

Όλες αυτές οι ενέργειες είχαν την πλήρη στήριξη του προέδρου Κλίντον, που κατανοούσε ότι οι Araboushim έπρεπε να πάρουν ένα αυστηρό μάθημα σχετικά με τους «κανόνες του παιχνιδιού». Και ο Ράμπιν προβλήθηκε ως άλλος ένας σπουδαίος ήρωας και άνθρωπος της ειρήνης, πολύ διαφορετικός από τα δίποδα κτήνη, τις ακρίδες και τις ναρκωμένες κατσαρίδες.

Ο κόσμος ίσως θεωρήσει αυτά τα στοιχεία πιο ενδιαφέροντα από την υποτιθέμενη ευθύνη του Μουγκνίγιε για την εκδικητική τρομοκρατική ενέργεια στο Μπουένος Άιρες.

Άλλες κατηγορίες αναφέρουν ότι ο Μουγκνίγιε βοήθησε στην αμυντική προετοιμασία της Χεζμπολά ενάντια στην ισραηλινή εισβολή στον Λίβανο το 2006 – ένα εξόφθαλμα μη ανεκτό τρομοκρατικό έγκλημα για τα πρότυπα του «κόσμου». Οι πιο χυδαίοι απολογητές των εγκλημάτων των ΗΠΑ και του Ισραήλ εξηγούν ότι, ενώ οι Άραβες σκοτώνουν σκόπιμα άμαχους πολίτες, οι ΗΠΑ και το Ισραήλ, καθότι δημοκρατικές κοινωνίες, δεν έχουν καμία τέτοια πρόθεση. Οι θάνατοι είναι αποτέλεσμα ατυχήματος, άρα δεν φτάνουν στο επίπεδο της ηθικής διαστροφής των αντιπάλων τους. Αυτή ήταν,

για παράδειγμα, η θέση του Ανώτατου Δικαστηρίου του Ισραήλ όταν ενέκρινε πρόσφατα τη συνολική τιμωρία των κατοίκων της Γάζας, στερώνοντας τους το ηλεκτρικό ρεύμα (και συνεπώς το νερό, την αποκομιδή των λυμάτων και άλλα βασικά στοιχεία μιας πολιτισμένης διαβίωσης).³⁵

Η ίδια γραμμή άμυνας ήταν συνηθισμένη για ορισμένα από τα πταίσματα της Ουάσιγκτον κατά το παρελθόν, όπως η πυραυλική επίθεση που το 1998 κατέστρεψε τις φαρμακευτικές εγκαταστάσεις Αλ Σίφα στο Σουδάν.³⁶ Κατά τα φαινόμενα, η επίθεση στοίχισε τη ζωή σε δεκάδες χιλιάδες άτομα, χωρίς όμως να υπάρχει τέτοια πρόθεση, άρα δεν ήταν έγκλημα που να εμπίπτει στις προσχεδιασμένες δολοφονικές επιθέσεις.

Με άλλα λόγια, μπορούμε να διακρίνουμε τρεις κατηγορίες εγκλημάτων: δολοφονίες από πρόθεση, συμπτωματικές δολοφονίες και δολοφονίες αναμενόμενες μεν, αλλά χωρίς να υπάρχει πρόθεση. Οι θηριωδίες του Ισραήλ και των ΗΠΑ εμπíπτουν συνήθως στην τρίτη κατηγορία. Έτσι, όταν το Ισραήλ καταστρέφει την παροχή ηλεκτρισμού στη Γάζα ή τοποθετεί φυλάκια ελέγχου των μετακινήσεων στη Δυτική Όχθη, δεν έχει πρόθεση να σκοτώσει όσους πεθάνουν από το μολυσμένο νερό ή μέσα στα ασθενοφόρα που δεν μπορούν να φτάσουν μέχρι τα νοσοκομεία. Επίσης, όταν ο Μπιλ Κλίντον διέταξε τον βομβαρδισμό των εγκαταστάσεων Αλ Σίφα, ήταν προφανές ότι αυτό θα οδηγούσε σε ανθρωπιστική καταστροφή. Το Παρατηρητήριο Ανθρωπίνων Δικαιωμάτων τον ενημέρωσε άμεσα γι' αυτό, και μάλιστα λεπτομερώς· ωστόσο, ο ίδιος και οι σύμβουλοί του δεν είχαν πρόθεση να σκοτώσουν, συγκεκριμένα όσους θα πέθαιναν αναπόφευκτα εξαιτίας

της καταστροφής των μισών φαρμακευτικών αποθεμάτων μιας φτωχής αφρικανικής χώρας που αδυνατούσε να τα αναπληρώσει.

Αντίθετα, εκείνοι και οι απολογητές τους αντιμετώπισαν τους Αφρικανούς περίπου όπως κάνουμε με τα μυρμήγκια που λιώνουμε όταν περπατάμε στον δρόμο. Αντιλαμβανόμαστε (αν μπορούμε στον κόπο να το σκεφτούμε) την πιθανότητα να συμβεί κάτι τέτοιο, όμως δεν έχουμε πρόθεση να τα σκοτώσουμε, αφού δεν αξίζουν τέτοιας προσοχής. Περισσότερο να πούμε ότι οι αντίστοιχες επιθέσεις των Araboushim σε κατοικημένες περιοχές αντιμετωπίζονται πολύ διαφορετικά.

Αν, για μια στιγμή, υιοθετούσαμε την οπτική του κόσμου, ίσως αναθεωρούσαμε την άποψή μας για τους εγκληματίες που θα έπρεπε να είναι «καταζητούμενοι σε όλο τον κόσμο».